

AZ EGRI EGYHÁZI TÁRSADALOM MŰVELTSÉG- ÉS KULTÚRAPÁRTOLÓ TEVÉKENYSÉGE A 18. SZÁZADBAN

Szerző: Lupták Annamária

fulimacis@gmail.com informatikus könyvtáros (MA) – kulturális örökség
tanulmányok (MA), végzett hallgató

Konzulens: Dr. Tóvári Judit főiskolai tanár

II. helyezés

*„A papság képzettsége és buzgósága kielégítő, a püspökök
nagy figyelmet szentelnek lelkipásztori kötelességeiknek...
Nem tudom, hogy van-e még egy nemzet, ... amely a papság
tekintetében olyan jól állna, mint a magyar.”
Giuseppe Garampi*

1. A kutatás nehézségei

Kutatásomat körülbelül egy éve kezdtem meg, miután ihletet kaptam egy házi dolgozat kapcsán, amelyet az egyik tantárgyra adtam be. Mivel maga a tárgy elég széleskörű ismereteket foglalt magában, így a lehetőségeim is sokrétűeknek bizonyultak. Érdeklődésem mindig a régebbi korok felé húzott, így rögtön szemet szúrt egy cím a megadott listából, amely a következő volt: *Androvics Miklós 1777-es egri könyvtára*. Első olvasásra beleszerettem és megtetszett, habár akkor még nem tudtam semmit róla. Nagy lelkesedéssel kezdtem el a feladat után kutakodni. Egyrészt, mert az Egerről szóló ismereteim ekkor még elég hiányosnak bizonyultak, másrészt pedig izgalmas kihívásnak tartottam, hogy egy egyházi személyről írjak. Aztán később, ahogyan mind jobban beleástam magam a témába jöttem rá, itt bizony többről van szó, mint egyszerű beadandó dolgozat megírásáról. A barokk Egerről rengeteg olvasnivalót találtam, míg magáról a keresett emberről annál kevesebbet.

Kiindulópontként Bitskey István (1941–) kiváló kortárs irodalmárunk, a Debreceni Egyetem neves tanárának hasonló címen kiadott cikkét¹ használtam fel. Ott sok mindent megtudtam Androvics Miklósról (1715-1777), de még mindig nem eleget. A kutatók folytonos információ éhsége hajtott, amikor betértem az Egri Főegyházmegyei Levéltárba és érdeklődni kezdtem a választott egyházi személyről. Kiderült, hogy a levéltárakban² is kevés az anyag rá vonatkozóan. Ez még jobban motivált a kutatásra. Habár nem egy teljesen új témáról van szó, hiszen Bitskey Tanár Úr részletesen foglalkozott vele, azonban fontosnak tartom a közel harminc éve feltárt adatokat felfrissíteni és jobban

¹ Bitskey István: Androvics Miklós 1777-es egri könyvtára. - In: Magyar Könyvszemle 90. évf. 3-4. sz. (1974)

² Később a Heves Megyei Levéltárba is átmentem, ahol gyakorlatilag ugyanaz az anyag fogadott.

utána járni a dolgoknak. Az említett Bitskey-cikk az Egri Főegyházmegyei Levéltárban őrzött könyvlistát dolgozza fel, amely valószínűleg Androvics halála után készülhetett, mintegy lajstromként számba vette az elhunyt kanonok könyvtárát. Ez tételiesen 224 darab művet tesz ki. A könyveket halála utána Eszterházy Károly (1725-1799) püspök vette birtokba és az épülő könyvtára gyűjteményébe olvasztotta.

Kutatásomban azt vizsgáltam, vajon ezekből a könyvekből hány maradt fenn napjainkban is. A nyomtatványokat az egri Főegyházmegyei Könyvtár és az egri Hittudományi Főiskola őrzi. A Főegyházmegyei Könyvtárban autopszia útján lehetőségem volt megtekinteni Androvics megmaradt könyveit. Dolgozatomban többek között erről a kutatásról szeretnék beszámolni, milyen eredményekkel jártam és milyen eltérések mutathatók ki a latin nyelvű könyvlistához képest. Továbbá, megpróbálok választ adni arra a kérdésre, hogy miképpen gazdagítja az általam feltárt anyag a 18. századi barokk Eger-ről kialakított képet.

A témában sok vallási jellegű művet olvastam, egyházi vonatkozásokról írok. Itt emelném ki az egri egyház barokk kori története egyik legjobb ismerőjének, Bitskey Istvánnak Egerrel kapcsolatos munkásságát, alapvető fontosságú ebben az esetben. Szívesen forgattam még Fülöp Géza és Szarvasi Margit munkáit is. A szekunder anyag átnézése után kezdtem meg a levéltári kutatásokat. Két helyen jártam, a Heves Megyei Levéltárban és az Egri Érseki Levéltárban. Ezek után mentem az egri Főegyházmegyei Könyvtárba, hogy felkutassam, mennyi könyv élte túl az elmúlt korok véres háborúit.

Kutatásomat nehezítették a Főiskola főépületének felújítási munkálatai, mivel a Főegyházmegyei Könyvtár ebben az épületben található. A könyvtár Barokk-termehosszú zárva volt, ami hátráltatta a munkámat, de végül a kutatást el tudtam ott végezni.³ Amíg nem nyitott ki hivatalosan a könyvtár, addig átnéztem az ún. possessor-füzeteket, amelyeket dr. Surányi Imre (1928-) könyvtáros készített el, aki 1988-tól dolgozik a Főegyházmegyei Könyvtárban.⁴ Ezekből a füzetekből kiírtam azoknak a könyveknek a jelzeteit, amelyek Androvics-bejegyzésre utaltak. Saját magamat a katalógus segítségével ellenőriztem.

Kutatási módszerem az autopszián alapszik, azaz saját kezűleg győződtem meg róla, vajon a possessor-füzetekből kigyűjtött jelzetek helyesek-e és a könyvtár katalógusában talált további művek valóban Androvics kötetek-e. A kanonok kézírása, egyedi vonalvezetése elegendő bizonyítékul szolgált számomra, hogy elhiggyem, azok valóban az ő könyvtárát gazdagították egykoron.

Dolgozatom két nagyobb részből tevődik össze. Az elsőben egy körképet igyekszem adni arról, hogyan vált Eger a régió központjává, milyen befolyással bírt a katolikus egyház, miben alkottak maradandót a város püspökei és hogyan illeszkedett ebbe bele Androvics munkássága. A második egységben pedig az elvégzett kutatási eredményeimről, újdonságairól számolok be.

---

³ Itt némi kiegészítést kell tennem: a TDK dolgozatomban a 18. századi egri egyházi társadalom kulturális műveltségét egy ember, Androvics Miklós kanonok könyvhagyatékán keresztül vizsgáltam meg.

⁴ A könyvtár rekatalógizációja 1992 májusában kezdődött és közel tíz éven át tartott. Imre bácsi újra a kezébe vette a könyvtár összes könyvét és elkészítette az állomány cédulakatalógusát, összeállította a possessor-füzeteket. Mindkettő forrásértékű segédeszköz egy-egy téma kutatásánál. A könyvtári állomány online felületének feltöltése jelenleg is tart, tehát csak a hagyományos formák mondhatók egyelőre teljesen feldolgozottak.

Időben a 18. századot vizsgálom a törökök kiűzését követő század eleji újjáépítéstől egészen Eszterházy Károly (1725-1799) egyetemalapítási kísérletéig. Mivel Androvics Barkóczy Ferenc (1710-1765) püspök kanonokja volt, így azt az időszakot fejtem ki a legrészletesebben, a többitől lényegében csak említést teszek.

Dolgozatom kizárólag a társadalom egyházi rétegével foglalkozik, nem részletezem az egyéb csoportokat. Elsősorban arra törekszem, hogy egyháztörténeti megközelítésben mutassam be a 18. századi Egert és ilyen szempontból adjak egy rövid korrajzot.

Munkám egyediségét nemcsak az elvégzett kutatásban látom. A szakirodalom java része külön-külön taglalja azt a három intézményt, amelyek akkor domináltak a korban, nevezetesen: nyomda, könyvtár, egyetem alapítása. Ezek hozzásegítették Egert, hogy barokk központtá váljon és az egyházmegye kulturális vezető szerepet töltsön be. Ezt a hármasságot törekedtem egybefogni és egy egységes képként feltüntetni, mert mint látható lesz, nagyon is összefügg a három dolog. Nincs könyvtár nyomda nélkül, nincs egyetem könyvtár nélkül, és nincs oktatás nyomtatványok nélkül. Eger püspökei a 18. században végig ezt a hármas célt tűzték ki maguk elé. Mivel mindannyian ugyanabban az iskolában tanultak, így nézeteikben sem nagyon tértek el egymástól. Ezért mondhatjuk azt, hogy Eger a barokk kor végén és a felvilágosodás elején egy viszonylag egységes képet mutatott.

2. Művelődés a 18. századi Magyarországon

Annak ellenére, hogy 1686-ban kiűzték Magyarországról a törököt, a század végére még mindig nem csitulak el teljesen az ellenségeskedések. Az oszmán térhódítás helyett vallásháborúk egész sora indult meg, protestánsok és katolikusok harcoltak egymással: hol az egyik, hol a másik egyház dominált jobban. A Királyi Magyarország területén központi szerepet töltött be a katolikus bécsi udvar, míg Erdélyben a protestáns felekezetek száma nőtt meg. Így a Habsburg uralkodóknak nemcsak a szokásos állam és egyház viszonyával kellett megbirkózniuk, hanem a különféle felekezetek egymás mellett élésének tényével is.⁵

A 18. század második felétől érvényben volt az állam egyház feletti állandó felügyelete, II. József (1780-1790) türelmi rendelete a katolikus vallás mellett a református, evangélikus, görögkeleti és unitárius egyházak működését törvényesen is engedélyezte. Addig azonban a katolikus vallás látta kárát a legjobban az állami ellenőrzésnek. Mivel a katolikus egyház hierarchikus felépítésű, a püspökök kinevezése a római Szentszék által történt, amely kapcsolatba az állam is beavatkozott. Élve a véleményalkotás jogával, az uralkodói kormány igyekezett a legnagyobb hatású ellenőrzést elérni.⁶ A felekezetek felett gyakorolt állami felügyelet egészen az 1848-as forradalom- és szabadságharcig

---

⁵ A legradikálisabb változások II. József (1780-1790) uralkodása alatt történtek meg. Neve után csak jozefinizmusnak hívott korszakban átfogó egyházpolitikai változásokat vezetett be. Meghirdette a vallási türelmet a nem katolikus egyházakra vonatkozóan. Feloszlatta az általa haszontalannak vélt szerzetesrendeket – mint pl. a bencés, ciszterci vagy a premontrei rend –, amelyek közül sokat visszavont halálos ágyán. Végso célja a modernizált hatalomgyakorlás, az egyház eszközként való felhasználása volt.

⁶ A katolikus egyház visszaesése nemcsak az állami felügyeletnek köszönhető, hanem a felvilágosodás modern jelenségének is, a természettudományok előrenyomulásának és a társadalom laicizálódásának, világiasodásának.

volt érvényben. Az állam és egyház eme kapcsolatát nevezhetnénk állam egyháziságnak is, azaz az uralkodó a helyi egyháznak formálisan nem a feje, de az egyház bizonyos belső ügyeit szabadon igazgathatta.

Az államegyház gondolatát először Mária Terézia (1740-1780) fogalmazta meg a korban, aki a főkegyúri jogát előszeretettel gyakorolta. Ez a jogforma a magyar uralkodóknak az egyháztól nyert különleges és személyes joga, amelynél fogva az egyházi kinevezéseknél és az egyházak ún. világi vonatkozású ügyeiben a magyar király nem csak felügyeleti jogokkal bírt, hanem egyházhatalmi jogkörrel is rendelkezett. Saját maga alapíthatott püspökségeket, nevezhetett ki papokat, főpapokat. A jog kiterjedt az egyházszervezésre, püspökök, kanonokok kinevezésére.

A következőkben megvizsgálom, hogy Eger hogyan illeszkedett bele ebbe az uralkodói rendszerbe és milyen volt az egyház helyzete. Az újjáépítés során minden olyan egyszerűen ment-e, mint amekkora igény keletkezett a jobb életre a társadalom részéről. Továbbá, bemutatom a század négy legjelentősebb püspökének legfontosabb tetteit, akik felvirágoztatták a várost és olyan szintre emelték, amelynek jegyeit még ma is őrzi Eger. Közülük Barkóczy Ferencsel és jobb kezével, Androvics Miklós kanonokkal fogok a legrészletesebben foglalkozni, hiszen dolgozatom fő elemzési pontjának őt választottam. De mindenképpen meg kell említenem Barkóczy elődjait is, Telekesy Istvánt (1699-1715) és Erdődy Gábort (1715-1744). Bennük fogalmazódott meg először az óhaj, hogy a várost felfejlesszék, és méltó helyet adjanak az egyháznak. Felismerték az iskola, az oktatás fontosságát, ugyanakkor a korra jellemző kényelemszeretet szintén élt bennük. Elengedhetetlennek tartották, hogy a tanítás méltó körülmények között maradjon. Utódaik, Barkóczy és később Eszterházy csupán befejezték azt, amelyet ők nem tudtak megvalósítani hirtelen bekövetkező haláluk miatt.

A teljesség igényére való törekvésem vezetett oda, hogy mindenkiről szót ejtsek, azonban mint mátt fentebb írtam, csak egy valakiről fogok kimerítően írni.

2.1. Eger két korszak mezsgyéjén

Eger a 17. században hódoltsági terület volt. A török elől Kassára menekült egyház ott próbált meg valamilyen közösséget fenntartani. Ebből az időből jelentős a munkássága Kisdy Benedeknek (1598-1660), aki egy szemináriumot hozott létre Kassán és viszonylag sikeresen tudta működtetni azt és egész Felső-Magyarország papi utánpótlásáról gondoskodott.⁷ A török kiűzése után az egri katolikus egyház visszaköltözött eredeti székhelyére. Eger városa a leigázott város képét mutatta, de minden nyomorúsága ellenére megfelelő táptalajt nyújtott az újrakezdéshez, mivel nagyszabású újjáépítésre volt szükség. A főpapoknak és a városvezetésnek nemcsak a város újbóli benépesítésére kellett felügyelnie, hanem az egyházi szervezet helyreállítására is.

A város vezetősége belement abba, hogy itt ismét egy új, minden addiginál hatékonyabb püspöki székhely alakuljon meg. Ehhez kapott óriási segítséget attól a négy püspöktől, akik mindannyian a Collegium Germanicum Hungaricumban tanulhattak. Telekesy István, Erdődy Gábor, Barkóczy Ferenc, és Eszterházy Károly olyan sikereket értek el, hogy joggal mondhatjuk: Eger elérte fejlődése csúcsát, a 18. század egyértelműen a város történelmének virágkora. Az iskolai végzettségen kívül közös volt még e

---

⁷ BITSKEY István: *Virtus és religio*. – Miskolc : Felsőmagyarország Kiadó, 1999. - p. 71.

püspökökben az egységesség. Különösebb radikalizálódásoktól mentesen végig egyforma elvek szerint alakították a kulturális életet.

A tridenti zsinat (1547-1763) határozata értelmében kötelező volt minden egyházmegyében papképző szemináriumot felállítani, ahol az alsópapságot képezték volna ki. Magyarországon ez a török uralom miatt szinte egyáltalán nem valósulhatott meg. A paphiány ellensúlyozása végett vezették be a licenciátusi rendszert, amely azt jelentette, hogy világi embereket alkalmaztak egy-egy plébánián. Ezek a világi személyek semmilyen egyházi képzettséggel nem rendelkeztek, viszont hithű katolikusoknak számítottak. Feladatuk közé tartozott a szentségek kiszolgálása, hittanoktatás, amelynek keretében részletesen megismerkedtek a Bibliával.⁸

Az igazi újjászervezés csak a török kiűzése után kezdődhetett meg. Az egri szeminárium építésének fontosságát először Telekesy István (1633-1715) ismerte fel, akit a Rákóczi szabadságharc háborús légköre sem fogott vissza attól, hogy a papnövendékeknek méltó helyet biztosítson.

I. Lipót (1640 – 1705) 1699. június 4-én nevezte ki egri püspökké, aki idővel elnyerte Heves és Külső Szolnok vármegyék főispáni tisztségét is. Egerbe kényszernyomás hatására jött, mégis - mikor megérkezett és látta a nyomort, nélkülözést a városban, - dönthette el végérvényesen, hogy akcióba kezd, megpróbálva a lehetetlent, fellegvárrá alakítja át Egert.⁹ Egy teljesen új székesegyház építésébe kezdett a régi, romos helyett.¹⁰

Saját költségen alapította meg 1709. augusztus 4-én az egri papnevelő intézetet, amelyet Szűz Máriának ajánlott fel, hogy enyhítse a városban eluralkodó paphiányt. A szeminárium vezetője, prefektusa a káptalan egyik tagja lett, aki hat klerikus oktatóért felelt. Ha fegyelmi eljárásra került sor, akkor a nagyszombati oktatói rend szerint kellett eljárni.¹¹ Ahogyan Bozsik Pál is említi, a növendékeket a püspök vette fel, aki esetenként kikérhette a káptalan tanácsát, püspök hiányában pedig mindig a káptalan döntött.¹² Felvételt nyertek az idősebb tanulók is, de nekik igazolniuk kellett korábbi tanulmányaikat.

Kezdetben 6 főt vettek fel, amely később 10-re bővült. Az alumnusok filozófiát és erkölcsant tanultak, a szegényebb diákok pedig csak filozófiát.¹³ 1715-ben hat évvel az alapítás után Telekessy már 25 papot szentelt fel.

Utóda Erdődy Gábor (1648-1744), átépítette a szeminárium épületét. Meghívta magához a híres olasz építésszt, Giovanni Battista Carlone-t (1603-1684), aki az olasz kertművészetet magával hozta és népszerűvé tette Egerben is. Mindez szintén a barokk pompaszeretetet kifejeződését mutatja. Carlone ezen kívül még segédkezett az Irgalmas rend kórházának¹⁴ és a ferencesek templomának¹⁵ felépítésében is. 1727-re fejezte be a

⁸ BITSKEY István: Hungáriából Rómába. – Budapest : Nemzeti Tankvk., 1996. - p. 154.

⁹ SUGÁR István: Az egri püspökök története. – Budapest : Szent István Társulat, 1984. - p. 372.

¹⁰ Az eredeti főszékesegyház, körtemplom alakjában, a mai vár helyén állt, azonban az 1552-es török ostrom során súlyosan megsérült, így a papi testület úgy határozott, hogy a Szent Mihály plébánia templomát nevezik ki az új székesegyháznak. Ez gyakorlatilag a mai bazilika helye.

¹¹ Az újjáépítés során tehát Telekessy még igencsak a jezsuitákra támaszkodott.

¹² BOZSIK Pál: Az egri papnevelés története a XVIII. században 1780-ig. - Eger : Érseki Lyceumi Könyvnyomda, 1910. - pp. 63-66.

¹³ SUGÁR István: Az egri püspökök története. – Budapest : Szent István Társulat, 1984. - pp. 376-377.

¹⁴ Az egri Irgalmas Kórházat Erdődy Gábor alapította 1728-ban. Itt dolgozott Markhot Ferenc (1718-1796), aki létrehozta az első nyilvános orvosi iskolát, amely az első rendszeres orvoscépzést jelentette Magyarországon

munkát egy sokkal nagyobb templomot építette. Valószínűleg ezek a tervek mind római hatásra épültek meg és a barokk kor pompáját tükrözték.¹⁶

Itt röviden pár szót érdemes szólni a barokról, mint korstílusról, hiszen mindenre hatással volt a művészetektől egészen a hétköznapi életig. A barokk a reneszánszhoz hasonlóan egy korstílus, célkitűzése volt, hogy a vallásban újra a katolicizmus domináljon a protestáns nézetek helyett.¹⁷ Az eszme terjesztői, a barokk műveltség és az ellenreformáció gondolatának legfontosabb hordozói a jezsuiták¹⁸ voltak.

Visszatérve Erdődyre, római hazajövele után, 1714-ben XI. Kelemen pápától (1649–1721) megkapta Telekesy teljes utódlási jogát, a szeminárium pedig megkapta az elidegeníthetetlen javak jogát, azaz semmilyen tulajdont sem ruházhattak át más, egyházon kívüli intézményre. Egyházpolitikájára az intenzív, aktív részvétel volt a jellemző. Az egyházmegye többek között az ő sokszor erőszakosnak tűnő lépéseinek is köszönheti a megerősödését. Nagyfokú rámenőssége a protestánsokra is kiterjedt, akiket különféle rendeletekkel korlátozott. 1731-ben vallási határozata szerint a protestánsok csak a törvényes helyeken gyakorolhattak nyilvánosan vallásosságot. Egyéb utasítások a protestánsokra vonatkozóan: egy jobbágy csak királyi engedéllyel változtathatott vallást, egyes házasságot csak katolikus főpapok előtt köthettek.

A protestánsok visszaszorítása érdekében két új szerzetesrendet hívott meg a városba és telepítette le őket, az irgalmasokat és a trinitárusokat. Továbbá, az ő nevéhez fűződik a püspöki palota megépíttetése is és az a felismerés, hogy az egyházmegyét rendkívül nagy kiterjedése miatt fontos lenne felosztani kisebb részterületekre.¹⁹

1740-ben Foglár György (1670-1754) püspöki vikárius²⁰ létrehozta a Collegium Juridicum Foglarianumot, az egri jogi iskolát, amely szervesen betagozódott az oktatásba. Célja a katolikus jogászok számának növelése, illetve a szegény növendékeknek lehetőség biztosítása a felemelkedéshez.²¹ Ezzel bizonyossá vált, hogy az egyházi jog, teológia, és kánonjog tanítása létfontosságúvá vált a papok életében. A Foglarianum pedig az egri felsőoktatás egyik legjelentősebb intézményeként működött a továbbiakban, amit 1754 után saját irányítása alatt püspöki főiskolává fejlesztette, hozzákapcsolta a jogi akadémiát, így létrejött egy három fakultásból álló egyházi irányítású felsőoktatási intézményt.

---

¹⁵ Az egri ferences templomot hivatalos nevén a Szeplőtelen Fogantatás Nagyboldogasszony Ferences Templomnak, vagy hétköznapi nevén csak Barátok Templomának hívják. Helye: Kosuth Lajos utca 14.

¹⁶ BITSKEY István: Hungáriából Rómába. – Budapest : Nemzeti Tankvk, 1996. - p. 142

¹⁷ KLANICZAY Tibor: A magyar barokk irodalom kialakulása, 1960. - pp. 319-320.

¹⁸ A jezsuita rendet 1540-ben Loyolai Szent Ignác alapította Spanyolországban. Az ellenreformáció gyors terjedését az 1545-ös tridenti zsinaton magára találó katolikus egyház mellett éppen a jezsuita rend rendkívüli szervezettsége, tökéletes felépítése, katonás fegyelme és az általuk kialakított újfajta magas színvonalú oktatási rendszer biztosította. Új embereszményük a Krisztus katonája elnevezésű férfi volt, az, akit szellemileg is felkészítettek vallása megvédésére.

¹⁹ SUGÁR István: Az egri püspökök története. – Budapest : Szent István Társulat, 1984. - pp. 395-400.

²⁰ A vikárius helynöki pozíciót tölt be. Itt: olyan pap, aki a püspököt segíti az egyházmegye kormányzatában. Feladata mindig csak az egyházmegye egy részére terjedt ki. – *Forrás*: MKL 2006. – p. 349-350.

²¹ BITSKEY István: Püspökök, írók, könyvtárak. - Eger : Heves Múzeumi Szervezet. 1997. - p. 49.

Telekessy és Erdődy, illetve Foglár által megkezdett építkezések, városszépítések mind-mind hozzájárultak ahhoz, hogy Eger kulturális központtá váljék. A szerzetesrendek betelepítése, templomaik felépítése, a szeminárium, a püspöki rezidencia közvetlen hatása a legjobb táptalajnak mutatkozott. Ehhez jött még a városi életmód javítása érdekében végzett tevékenységek, mint a kórház alapítása, utak, hidak javítása, vagy az iskolai lehetőségek kiszélesedése mindenki számára. Ezt az erős kezdést folytatta Barkóczy Ferenc, aki tovább tudta növelni az egyház befolyását, illetve Eger hatalmát a régióban. A következőkben az ő munkásságát mutatom be röviden, hogyan valósította meg törekvéseit; majd rátérek az egyik legfontosabb személyre az életében, Androvics Miklósról, akiről a kutatásaimat is végeztem.

3. Barkóczy Ferenc, a kultúrapártoló püspök

Barkóczy Ferenc 1710-ben született Tavernában.²² Alsó osztályba Kassára járt a jezsuitákhoz. Erdődy Gábor vette fel Egerbe a kispapok közé. 1729-ben filozófiából doktorált a Nagyszombati Egyetemen és még ebben az évben Rómában beiratkozott a Collegium Germanicum Hungaricumba, ahonnan 1733-ban távozott kiváló teológiai értesítővel. 1734-ben Erdődy kanonoknak, majd főesperesnek és egy év múlva egri plébánosnak nevezte ki.

Igen fiatalon, 34 éves korában lett egri püspök, amikor 1744-ben Erdődy halála után Mária Teréziától megkapta a főpapi kinevezést és a püspöki címmel együtt Heves és Külső Szolnok vármegyék főispáni címét is.²³ 1746-ban rendkívüli egyházlátogatást tett, amely a török kiűzése után az első nagyobb vizsgálat volt. Canonica visitatioja során végigjárta Heves, Borsod, Bereg, Szabolcs, Szatmár és Ugocsa vármegyéket, a lakosság felekezetétől és egyházi jogállásától függetlenül mindenkihez ellátogatott. A vizitáció során kétféle kérdésre kereste a választ: milyen az egyház és a lakosság, a plébános és az egyház viszonya. Az Egyházmegyei jegyzőkönyvek katalógusa alapján²⁴ kiderül, miről tudakozódott minden lakótól:

- Az adott plébánia milyen messze van az anyaegyháztól, volt-e a településen korábban plébánia, a jelenlegi mióta működik.
- Van-e templom, milyen az állapota. Milyen állapotban van a plébánia épülete?
- Tartozik-e a plébániához valamilyen alapítvány, mennyi a jövedelme, rendben vannak-e a számadások.
- Miből áll a templom berendezése?
- Milyen a temetők állapota, vannak-e szobrok, keresztek?
- Milyen más vallásos társaságok működnek a településen?
- Mennyi a lakosság száma, életvitele, milyen a vallási összetétele?
- Rendeznek-e búcsúkat, körmeneteket?
- A más vallásúak számára van-e templom?

²² Község Szlovákiában, az Eperjesi kerületben, Varannótól 11 km-re északra. Zemplén vármegyében lévő uradalom volt. A Barkóczyak 1598-ban szereztek birtokot ott.

²³ MESZLÉNYI Antal: A magyar hercegprímások arcképsorozata. – Budapest : Szent István Társulat, 1970. - p. 104.

²⁴ DÓKA Klára (összeáll.): Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa 5. – Budapest : Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Alapítvány, 1998. - pp. 11-14.

- Milyen a plébános kora, képzettsége, nyelvismerete, hol állt eddig szolgálatban?
- Milyen a pap életmódja, kapcsolata a néppel? Hogyan szolgáltatta ki a szent-ségeket?
- Tartozik-e a plébániához jobbágytelek?
- Szolgál-e tanító, kántor, sekrestyés? Mennyi ezek jövedelme? Dolgoznak-e má-sutt is?

9. ábra: Barkóczy Ferenc egri püspök képmása

A vizitáció során a püspök meg tudta vizsgálni, hogy milyen épületek maradtak meg a török után, mi lett a református kézbe került templomok sorsa és hányan maradtak katolikusok.

1749-ben hivatalos rendtartást adott ki, a „*lelkek, a templom, a parókia gondozásáról, valamint a plébános személyéről.*”²⁵ Ez az egyházi szabályzat azért volt mérföldkő az egyházmegye életében, mert azelőtt még senki nem adott ki ilyen részletességgel regulát az egyházi élet pontos működéséről.

Barkóczy Eger városképét alapjaiban formálta át. Ekkoriban készült el a minorita, a szervita templom, a vármegyeháza és a kanonoksr, természetesen mindegyik barokk stílusban. Pompakedvelő hírében álló püspök volt, aki mindent megtett azért, hogy terveit megvalósítsa. Így lett az egri püspöki székhely a barokk építészet egyik reprezentatív példája, aminek megvalósulásában nagy szerepe volt itáliai tanulmányainak és a korát valóságosan megélő jellemének.²⁶ Egyesíteni tudta magában egyházas és reformkedvelő felfogását.

Az egri szeminárium megújításában kiemelkedő szerepe volt. Az igazi felzárkózás az ő idejében kezdődött meg. Két legfontosabb feladatának tartotta az egri papnevelést új

²⁵ SUGÁR István: Az egri püspökök története. – Budapest : Szent István Társulat, 1984. - p. 409.

²⁶ Ez nem azt jelentette, hogy a korszak minden eszméjét követte volna, de ismerte azokat és nem zárkózott el megismerni őket.

alapokra fektetni, a jezsuitákat a papnevelés területéről viaszorítani; és a kassai szemináriumot - ami a jezsuiták vezetésére volt bízva - Egerbe hozni és beolvasztani a Telekessy által alapított papnevelő-intézetbe.²⁷

Ezért 1754-ben ezt a szerzetesrendet eltiltotta a tanítástól és világi papokat nevezett ki helyettük. Barkóczy nem volt jezsuita ellenes, csak szerette volna, ha a szerzetesekkel szemben a világi papság nagyobb befolyást gyakorolhatna. Egyfajta egyensúlyt próbált teremteni azzal, hogy a papságra bízta a műveltség terjesztését, akik így mindenképpen kiváltságos helyzetbe kerültek.²⁸

1760-ban a kassai szemináriumot végül áthozatta az egribe, hogy Eger legyen az egész régió központja. Az épületek bővülésével és a növendékek szaporodásával együtt járt a tanári kar alaposabb megszervezése és a tanrendszer kibővítése. Az egri teológiai oktatásban bevezette a héber nyelv kötelező oktatását és az egyházjog tanításához egy janzenista művet vett alapul, Van Espen könyvét.²⁹ Fontos feladatának tartotta tudását átadni a növendékeinek is, így egyszerűbbnek vélte, ha őket egyházmegyei papok tanítják és nem külsős szerzetesársak. Híres mondata híven tükrözi az egész életére jellemző szellemiségét, azaz „*tanítani tanítás által lehet legjobban.*”³⁰ Az önképzést, önművelést tehát elsődleges feladatnak tekintette. Az iskoláztatáson kívül gondja volt még a könyvtárra is. A könyvtáros feladatait nyolc pontban határozta meg:

- A könyveket időről időre nézze át, és porolja le a könyveket.
- A könyvtár anyaga nem szóródhat szét sehova sem.
- A könyvekről két katalógus készüljön. Egyiket a prefektus őrizze, a másikat pedig maga a könyvtáros.
- A könyveket csak a szeminárium épületén belül lehet használni.
- A papnövendékek sem vihetik magukkal a könyveket.
- A kölcsönbe kiadott könyvek adatait fel kell jegyezni: kinek, melyik napon adta oda. Legkésőbb a vakáció kezdetéig vissza kell őket vinni.
- A megrongálódott könyveket fel kell jegyezni, a sérülésekről tájékoztatni kell a kölcsönzőt.
- A szemináriumból soha nem hiányozhat a tinta.³¹

Ezek az előírások nagyon sokat mondóak. Látni, hogy a könyvtárosnak már a 18. században is fontos feladatokat róttak ki. Nemcsak a rábízott könyvvállományról kellett gondoskodnia, hanem komoly nyilvántartást is végzett. Az, hogy mennyire megbecsült helye volt a szemináriumon belül, mutatja az utolsó pont, a tintára vonatkozó rész, azaz a könyvtáros soha ne hagyja, hogy elfogyjon. Ez valószínűleg az egyházmegye rangjára utal: ha valamilyen fontos személy érkezik oda és aláírásra kerül a sor, vétkes pillanat, ha kiürült tintatartót találnak az érkező felek. Maga a könyvtári állomány rendkívül

²⁷ BOZSIK Pál: Az egri papnevelés története a XVIII. században 1780-ig. - Eger : Érseki Lyceumi Könyvnyomda, 1910. - p. 100.

²⁸ SZARVASI Margit: Magánkönyvtáraink a XVIII. században. - Budapest : MNM : OSZK, 1939. - p. 21.

²⁹ HERMANN Egyed: A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig. - München : Aurora Könyvek, 1973. - p. 307.

³⁰ BOZSIK Pál: Az egri papnevelés története a XVIII. században 1780-ig. - Eger : Érseki Lyceumi Könyvnyomda, 1910. - p. 102.

³¹ KISS Péter: Az egri főegyházmegyei könyvtár és az egyetemi gondolat XVIII. századi története. - In: Agria. - Eger : DIV, 2001. - p. 222

becses szerepet töltött be az intézmény életében. Könyvek onnan ki nem kerülhettek, tehát az egyszerű polgár elől még elzárva őrizték őket. Ezt a folyamatot lentebb fogom részletezni. Nemcsak féltésből védhették ennyire az állományt, hanem az egyházmegye nagy terveihez is valószínűleg fel akarták használni azokat. Valószínűleg az egyetemalapítás után az ott létrejövő könyvtárba akarták ezt az anyagot beolvasztani. A hiányzó darabok összeszedésére pedig sem kapacitásuk nem volt, sem elegendő emberük. A műveket ritkaságuknál, kulturális értéküknél fogva leltárba kellett, hogy vegye a könyvtáros, minden rontott hibáért őt okolták, tehát felelősségteljes munkát végzett, még ha a neve háttérbe szorult is.

A könyvtári feladatokon túl Barkóczy komoly tervezetet nyújtott be annak érdekében, hogy a püspöki iskolát nyilvános egyetemi rangra emeltesse, amelyhez építészeti tervrajzot is készítettett, hogyan képzei el a leendő univerzitás~~t~~ otthonát. Az építkezést és Barkóczy elgondolását azonban már Eszterházy próbálta megvalósítani.

A püspökség anyagi helyzete csak a század közepe felé kezdett stabilizálódni, amikor már benépesedtek a birtokok, hiszen a vidéki települések modern városias képét az egyházi személyek építkezései szabták meg. A püspöki palota mellett idővel könyvtárak, majd a század vége felé pedig már a legtöbb helyen nyomdák is üzemeltek.

Barkóczy Ferenc pedig tovább fokozta az amúgy sem szegénynek tűnő környezetet. Pazar nyári palotája Felsőtárkányban állt, Fourcontrastinak nevezte el. Hű követője Androvics Miklós is építtetett emellé egy saját palotát. Barkóczy impozáns lakhelyét az utána következő Eszterházy Károly leromboltatta, mivel felesleges fényűzésnek tartotta.³² Eger déli részén külön Barkóczy-városnegyed épült, ahová egyrészt legodaadóbb hívei költöztek, másrészt pedig itt épült számos olyan épület, amelyet a püspök tervezetett. Híres mesteremberek - mint például Fazola Henrik, Josef Gerl,³³ vagy Carlo Adami - segítségét vette igénybe minden egyes kőlerakásnál. Barkóczy püspöksége alatt megszépült a város, tiszta, rendezett körülményeket biztosított az oda betérőknek és az ott lakóknak, míg Eszterházy egyetemalapítási törekvései sem lebecsülendők és csak az akkori országos oktatáspolitikának köszönhető, hogy ez végül nem valósult meg.

Barkóczy egy másik nagyon jelentős tette a vár jogi értelemben vett visszavétele, ami a törökök kiűzése után kincstári tulajdonba ment át és katonai menhelyé alakult át. A kincstárnak nem különösebben értékes vár tulajdonjoga fölötti vita a püspökség és a káptalan között zajlott. Barkóczy egy 13. századi oklevélre hivatkozva a várat a püspökségnek követelte és tagadta, hogy az a káptalant illetné. Mária Terézia engedett a követelésnek és ellenszolgáltatás fejében a püspökség birtokába adta azt.³⁴

Barkóczyt Mária Terézia 1761-ben kinevezte esztergomi érsekké, így a püspök távozni kényszerült Egerből. Ezzel együtt a köré csoportosuló irodalmi kör is megkezdte szétszóródását az országban. Ennek oka egyrészt, hogy utódja Eszterházy Károly új embereket ültetett helyükbe, másrészt valószínűleg hirdetni szerették volna a püspök nagyságát szerte az országban. Barkóczy életének eme szakasza azonban már nem tartozik dolgozatom tárgyköréhez.

---

³² Míg Barkóczy inkább a művészetek, addig Eszterházy főként a tudományok emberének számított. Az ő munkásságuk által vált a század végére az egyik legjobban működő egyházmegyévé egy egri.

³³ Vele készítette el a leendő egyetem tervezetét.

³⁴ SUGÁR István: Az egri püspökök története. – Budapest : Szent István Társulat, 1984. – p. 416.

A következő fejezetben bemutatom azt a folyamatot, amely Eger fejlett kulturális központtá alakította. A három legfontosabb tényezőt emeltem ki: a római kollégiumot, a nyomdát és a könyvtár - egyetem kapcsolatát. Kifejtem, hogyan kapcsolódtak ezek egymáshoz és Egerhez a 18. században.

4. Rómából Egerbe, egy lépésre a megálmodott várostól

4.1. A Collegium Germanicum Hungaricum, az első lépcsőfok

1551-ben, Rómában Loyolai Ignác (1491-1556) félve a protestáns túlerőtől, a katolikus restauráció első lépéseként megalapította a Collegium Romanumot, a jezsuiták akkori legnagyobb számú oktatási intézményét. Fülöp Géza meghatározása szerint kollégiumnak nevezzük „az iskolát, könyvtárat, nyomdát és pasztorációs szervezeteket összefogó intézményeket.”³⁵ A Collegium mai neve Gregoriana.³⁶ 1566-ban emelték egyetemi rangra és az évek során sok fakultással bővült: filozófia, teológia, kánonjog, latin irodalom. Növendékei között tizennégy pápát tartanak számon.³⁷

Visszatérve a kezdetekre, idővel a római kollégium köré még számos más nemzeti tanintézet is társult. Az első ilyen kollégium a Collegium Germanicum volt 1552-ben, amelyet III. Gyula pápa (1487-1555) létesített. Ezt az iskolát XIII. Gergely pápa (1502-1585) szervezte újjá száz növendék számára. 1578-ban megalakult a magyar kollégium is négy tanulóval, azonban ez nem bizonyult elég működőképesnek és két év múlva a pápai bulla értelmében véglegesen egyesült a német intézettel.³⁸ Így lett belőle egy pápai német-magyar kollégium Rómában, a Collegium Germanicum Hungaricum, ahol a város különböző egyetemein tanuló német és magyar katolikus papok tanulhattak.³⁹ Ezek a nemzeti kollégiumok a rómaival együtt kettős vezetés alatt álltak: pápai felügyelet útján a jezsuiták is aktívan részt vettek az irányításban.

A tárgyak oktatása is a jezsuita *Ratio studiorum*, a jezsuiták 1599-ben bevezetett tanulmányi szabályzata szerint zajlott. A dogmatikán kívül a gyakorlati teológiára helyezték a hangsúlyt⁴⁰, de mellette szép számmal tanulták a természettudományokat is. Antik szerzők műveit,⁴¹ humanista alkotásokat mind volt alkalmuk hallgatni a diákoknak. A természettudományok közül kiemelkedik a matematika, mint legfontosabb tantárgy.⁴² A

³⁵ FÜLÖP Géza: Egyházi könyvtárak művelődési és emberformáló szerepe a magyar történelemben. – In: *Kétszáz éves az egri főegyházmegyei könyvtár*. - Eger : EKTf : EFKT, 1995. - p. 27.

³⁶ Római Pápai Egyetem vagy Gergely Pápa Egyetem néven is szerepel.

³⁷ XV. Gergely, VIII. Orbán, X. Ince, XI. Kelemen, XIII. Leó, XII. Piusz, VI. Pál és I. János Pál pápa. Magyar vonatkozású érdekesség: a ma élő személyek közül kiemelkedik Erdő Péter, aki jelenleg Magyarország egyetlen prímása, szintén ott tanult.

³⁸ Fontos hangsúlyozni, hogy összevonásról van szó, nem pedig a magyar intézet beolvasztása a németbe elvről.

³⁹ A papnövendékeket latin kifejezéssel élve alumnusoknak is hívták, akik az alumnátusokban nevelkedtek, azaz olyan bentlakásos iskolákban, amelyek teljes ellátást nyújtó tanintézetnek minősültek.

⁴⁰ FÜLÖP Géza: Egyházi könyvtárak művelődési és emberformáló szerepe a magyar történelemben. – In: *Kétszáz éves az egri főegyházmegyei könyvtár*. - Eger : EKTf : EFKT, 1995. - p. 28.

⁴¹ Cicero, Homérosz, Horatius

⁴² Híres matematika tanár volt Athanasius Kircher,(1601-1680) barokk kori tudós, polihisztor.

diákok ezen kívül nemcsak a római professzorok könyveit, hanem a vendégtanítók alkotásait is nagy haszonnal forgatták, így könnyen szert tudtak tenni egyfajta egyetemes tudásra. Az ismeretek széles körét szerezték meg mind írásban, mind pedig szóbeli szemináriumokra hagyatkozva. Ez a színes, de ugyanakkor egységes tudás megmutatkozik a papnövendékek szokásaiban is. Egerben úgy is mondhatnánk, hogy hivatkoztak ezzel a megszerzett tudással, hiszen főpapjaink könyvtáraiban szinte minden darab fellelhető volt akkoriban. A polcokon ott sorakoztak ezek a remekművek.⁴³

Az alumnusok a Collegium Romanumban hallgatták az előadásokat, az ott zajló eseményeken is mindig részt vettek. A legjelesebb diákok nemcsak a saját nemzeti kollégiumuk előtt léphettek fel valamilyen produkcióval, hanem a Collegium Romanum emberei előtt is.⁴⁴ Az intézményben a tudományos képzésen kívül alapos lelki nevelésben is részesültek a növendékek.

A Collegium Germanicum Hungaricum a 17. századi, a 18. században már elsődleges tanulmányi helyszínül szolgált a magyar egyházi értelmiségnek. A katolikus papság vezető emberei jártak ide, érsekek, püspökök, de akadtak itt kanonokok, prépostok is. A magyar egyháztörténelem érdekessége, hogy a pálos rend⁴⁵ tagjai is előszeretettel látogatták az iskolát. Összesen egy évre egyszerre csak 12 magyar mehetett ki. Bozsik Pál adatai szerint az egri főpásztorok közül tizenketten itt szerezték meg ezt a magas szintű képzettséget. 1625 és 1822 közti időszakban majdnem kétszáz éven át, a kollégiumban tanuló papok közül kerültek ki a főpásztorok, hogy megfelelően kormányozzák az egyházmegyét Egerben.⁴⁶ Országos viszonylatban nézve pedig 1776 és 1800 között tizenkilenc püspökből tizenegy nevelkedett itt.⁴⁷ A tanulmányok befejezése után a hazatérő teológusok szinte kivétel nélkül valamilyen magas főpapi beosztásban tevékenykedtek tovább. Nem elégedtek meg az egyszerű plébániai szolgálattal, hanem terjeszteni szerették volna a megszerzett ismereteket az egyházon belül, remélvén, hogy lelkes követőkre találjanak, akiktől szintén nagyon sokat lehet majd tanulni.

Azonban ennek a magas rangra emelkedésnek is megvoltak a maga fokozatai. Először a káptalan, székeskáptalani pozíciókba jutottak, majd a legkiválóbbakból püspökök, érsekek lettek.

Bitskey István hívja fel a figyelmet arra, hogy az intézmény egyetlen hivatalos neve a Collegium Germanicum Hungaricum. Nem létezik más elnevezése, ugyanis sokan azt hiszik, az iskola másik neve a San Apollináré Kollégium, pedig ez egyszerűen csak anynyit jelent, hogy egy ilyen nevezetű kápolna is tartozott hozzá.⁴⁸

Odakint nemcsak tudást, alapvető műveltséget szerezhettek, hanem egyfajta szellemi erőt, bátorságot is magukba szívtak, amellyel később hazatértük után be tudtak kapcsolódni az ellenreformáció küzdelmeibe.

⁴³ Ezt a jelenséget fogom bemutatni Androvics Miklós fennmaradt könyveinek példáján keresztül.

⁴⁴ BITSKEY István: Iskolai színjátszás a római Collegium Germanicum Hungaricumban. – In: *Iskoladráma és folklór*. - Debrecen : KLTE Néprajzi Tanszék, 1989. - p. 29.

⁴⁵ A pálos rend az egyedüli magyar alapítású férfi szerzetesrend 1250-től. Alapítója Boldog Özséb (1200-1270) esztergomi kanonok, székhelyük Pécs, Budapest és Márianosztra.

⁴⁶ BOZSIK Pál: Az egri papnevelés története a XVIII. században 1780-ig. - Eger : Érseki Lyceumi Könyvnyomda, 1910. - p. 22.

⁴⁷ HERMANN Egyed: A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig. – München : Aurora Könyvek, 1973. - p. 306.

⁴⁸ BITSKEY István: Püspökök, írók, könyvtárak. - Eger : Heves Múzeumi Szervezet, 1997. - p. 12.

Ebben az intézményben tanult Eger összes 18. századi püspöke. Bitskey István könyvének függelékében, *A magyarországi alumnusok névsorában*⁴⁹ betűrendben közli azoknak a teológusoknak a nevét, akik 1782 előtt a Collegiumban tanultak. A névsor sokkal teljesebb, mint az eredeti Veress Endre által összeállított jegyzék. Ám ez utóbbiban megtalálhatjuk az illető tanuló teljes anyakönyvi adatait, származását, a kollégiumba kerülésének időpontját, végzését, a tanuló évek utáni további sorsát, és általában a halálának az évét is közli. Androvics Miklósról eddig semmilyen más forrást nem találtam, ahol például a születési körülményeire leltem volna valamilyen adatot; tehát Veress Endre jegyzéke forrásértékű és nagyon fontos hivatkozási pont, mivel alapinformációkat lehet benne találni. A Collegium anyakönyve három hatalmas, vörös bőrkötésű kötetben maradt reánk. 1608-tól folyamatosan vezette a rektor és visszamenőleg is beírta az adatokat. Az első kötet 1552-1715, a második 1716-1780, a harmadik pedig 1818-tól napjainkig tart. 1588-tól írták bele a jelentkező előzetes tanulmányainak színhelyét, ki ajánlotta a Collegiumba, hány éves, van-e egyházi rendfokozata, mennyi a javadalma. 1634-től jegyzik a szülők nevét is, mikor béralkozott. 1670-től pedig azt is beírták, mikor tette le a végső fogadalmat arra, hogy betartja az iskola szabályzatát. Külön bekezdésben rögzítik az intézmény elhagyásának dátumát és a további sorsát, szerzett-e valamilyen rangot.⁵⁰ A magyar tanulók albumát a gyulafehérvári Batthyaneum őrzi. Veress Endre szintén abból dolgozott.

Vizsgálódásom csak a 18. századra és Egerre terjed ki, ezért csak a négy egri püspök tanulóéveit tüntetem fel zárójelben. Telekessy István (1657-1661) Győrből érkezett Rómába. Az esztergomi egyházmegyéből ment ki Erdődy Gábor (1703-1706) és Eszterházy Károly (1745-1748), Barkóczy Ferenc (1729-1733) pedig Egert képviselte, míg jobb keze, Androvics Miklós (1736-1740) kanonok szintén Esztergomból érkezett Rómába. Eger felvirágzásához tehát nagyban járult hozzá az a tény, hogy ilyen művelt, ~~kitanult~~ embereket tudhatott egyházán belül. A magyar kollégium történetében ez az időszak a legmeghatározóbb mind részvételi arányát, mind pedig országos viszonylatát tekintve. Veress Endre jegyzékében még számos ismerős pap neve felbukkan. Példaként álljon itt egy pár név: Batthyányi Ignác, Eszterházy Pál, vagy Tarnóczi Pál.

Összességében tehát elmondható, hogy a Collegium Germanicum Hungaricum elsődleges szerepet töltött be a 18. század magyar egyházi életében. Az onnan kikerült papok, teológusnövendékek nemcsak a tervezésben, de a kivitelezésben is alaposan jártak el. Az akkor kialakult városképek máig megőrződtek, a tudomány, kultúra és művészetpártolásuknak köszönhetően pedig maradandó értékek születtek ~~meg~~.

4.2. Második lépés a nyomda felállítása

A nyomda létrehozását Barkóczy Ferenc programszerűen hirdette meg, amely 1755-re létre is jött Typographia Lycei Episcopalis néven. A katolikus egyház célja volt, hogy az egész északkelet-magyarországi régiót a művelődés magas szintjére emelje és képzett, kiművelt, tudós értelmiségi réteget neveljenek fel utánpótlásként. Ahhoz viszont feltétlenül szükségét látta egy nyomda működésének, hiszen a könyvekből lehetett mindent megtanulni. A kor amúgy sem viharmentes eseményei, a sokféle eszmeáramlat jelenléte

⁴⁹ BITSKEY István: Hungáriából Rómába. - Budapest : Nemzeti Tankvk., 1996. - p. 228.

⁵⁰ VERESS Endre: A római Collegium Germanicum et Hungaricum Magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai. - Budapest : Stephaneum nyomda Rt. nyomása, 1917. - pp. XII. – XIII.

a papság szerint csak ártalmasan hathat a növendékekre. Azonban egy irányított oktatási tervszettel mindez javíthatónak tűnt, tehát a nyomda felállításának és működésének is hűen kellett követni az egyházi szellemet.

Ecsedy Judit adatai szerint a nyomda alapítása előtt csak Budán, Debrecenben, Győrött, Kassán, Nagyszombatban, Pozsonyban és Sopronban működött érdemben megfelelő nyomdahely.⁵¹ Habár Kassa az egri püspökség területére esett, mégsem tudott elegendő nyomtatványt küldeni az egrieknek, illetve Barkóczy jezsuitaellenes érzése nem engedte meg, hogy egy jezsuiták által vezetett nyomdától kérjen anyagokat.

Az egri nyomda felállításának tehát egyik oka az északkelet-magyarországi régió könyvéhsége, a püspöki terület ellátásának kielégítése volt. Barkóczyt érzékenyen érintette a vidék könyvekkel való ellátása, így azonnal hozzákezdett a munkához. Nyomdásznak Royer Ferenc Antalt⁵² kérte fel, aki a pozsonyi nyomdáját eladva jött Egerbe. Számára előkelőséget jelentett, hogy egy püspöki székhely főnyomdása lehetett. Ez nemcsak megfelelő anyagi bevételt jelenthetett neki, hanem egyfajta szabadságlevelet is, hiszen tudvalevő, hogy szabadalomlevél nélkül nyomtatott.⁵³ Royer eredményes éveket tudhatott maga mögött.

A kiadott művek száma folyamatosan nőtt. Míg kezdetben csak 4-5 nyomtatvány került ki, addig a század végére ez a szám elérte majdnem a húszat is. 1756-ban tizenhárom, 1757-ben tizenöt, 1758-ban tizenhat kiadványt nyomtatott ki. A legtöbb kiadvány teológiai tárgyú volt, latin és magyar nyelvűek.⁵⁴ A kiadványok mennyiségét nézve országos szinten Eger a hetedik helyen állt. Egyedül Nagyszombat, Pozsony, Buda, Kassa, Pest és Kolozsvár előzte meg.⁵⁵

1758-ban Royer Ferenc Antal elhagyta Egert, helyébe Bauer Károly József lépett, Royer sógora, aki szintén Pozsonyból érkezett. 1761-ig a Royer-féle tipográfiát használta, azután pedig már, mint püspöki nyomdász tűnt fel a nyomtatványokon. Bauer Károly Ferenc kiválóan helyettesítette elődjét, azonban a pénzzel nem tudott gazdálkodni. Hatalmas kölcsöneivel a püspökség kasszáját terhelte, ezért az egyház úgymond megvált tőle. Ez a lépés már Eszterházy Károly püspökségének az idejére esik, aki elkerülvén a további súlyos pénzügyi gondokat, maga vette kézbe az irányítást. A nyomdát szervezeteileg hivatalosan is az egri püspökséghez csatolta 1765-ben.

A nyomda további története már elég szétszórt. 1766-ban jogilag a püspöki iskola tulajdonába került. Bauer távozása után egészen 1769-ig nem dolgozott leszerződöttet tipográfus, amikor Ambró Ferenc⁵⁶ megérkezett. Nem maradt sokáig, azonban elegendő

⁵¹ ECSÉDY Judit, V.: A könyvnyomtatás Magyarországon a kézisajtó korában. – Budapest : Balassi, 1999. - p.187.

⁵² Royer 1743-tól a családja pozsonyi nyomdájának volt a vezetője. A műhelyt Landerer János Mihálynak adta el. Egerben 1759-ig tartózkodott, azután Esztergomban, és Kalocsán vezette az érseki nyomdákat, míg 1774-ben Pesten alapította meg önálló nyomdáját.

⁵³ Királyi privilégiumban részesült, mivel hivatalosan az egyházhoz tartozott, az egyházi jogok voltak érvényesek rá.

⁵⁴ BITSKEY István: Püspökök, írók, könyvtárak. - Eger: Heves Múzeumi Szervezet, 1997. - p. 58.

⁵⁵ BITSKEY István: Műveltség és tudomány a barokk Egerben. - In: *Hevesi napló*. - 7. évf. 6. sz. (1998. dec.). - p. 27.

⁵⁶ Ambró Ferenc Egerben csak egyfajta másodszerepet töltött be, hiszen ő elsősorban az 1770-es váci nyomdaalapításról ismert, illetve innen került ki az *Uránia* (1794-1795) című folyóirat Kármán József szerkesztésében.

számú szakemberrel dolgozott együtt, Ecsedy Judit szerint 5 nyomdással és néhány inással,⁵⁷ így a nyomda a 18. század második felében sikeresnek mondható.

Az egri püspöki nyomda szellemi termésben tehát Royer Ferenc Antal, munkaerőben pedig Ambró Ferenc működése alatt vált igazán hatékonyra. Kiadványai között szerepel számos, a korban kézről kézre járó mű. Gusztinyi János *Üdvösség mannáját* 1759-ben adták ki, Kovács József kanonok egyetlen munkáját, a *Praelectiones theologicae de gratia* Christi-t pedig 1761-ben. Mindkettő hitvitázó, az isteni kegyelemről szóló alkotás. Tematikát tekintve nagy mennyiségben adott ki a nyomda a patrisztika és skolasztika témakörben könyveket. Ide sorolhatók Chrysostomus művei, a *De compunctione cordis* és az *Adversus vituperatores vitae monasticae* 1760-ból. Továbbá, Giuseppe Maria Prola *Örök élet napja* című elmélkedésgyűjteménye is nagyon hasznosnak bizonyult a ferencesek között. A katolikus hitvédelem témában íródott Lodovico Vincenzo Gotti *Az igaz útnak megválasztása* című műve, amelyet 1757-ben adtak ki az egri nyomdából.

A nyomdában külön helyet foglaltak el Ludovico Antonio Muratori (1672-1750) művei, akinek követői lelkesen vallották, hogy a katolikus hit a gyakorlatias feladatok által tud csak igazán előrébb jutni, közelebb Istenhez. Minden lépésében megfontolt, fanatizmustól, erőszakos lépésektől mentes keresztény vallásosságot hirdettek. Ez az eszme az egri főpapok körében sem volt népszerűtlen.⁵⁸

A vallásos, elmélkedő könyveken kívül a nyomda történeti műveket is nyomtatott. A legtermékenyebb minden alkotó közül Ambrosovszky Mihály (1702.1792) egri kanonok volt. Az *Imago orbis* (1759) című írásából évekig tanították a diákokat történelemből. Az *Opusculum* című műve pápaságtörténettel foglalkozik, a *Compendiosa Chronologia Hungariae*-ban pedig az 1759-ig működő magyar nádorok, helytartók, egyházi személyek névsorát írta meg.

Azonban nemcsak teológiai tárgyú műveket adott ki a nyomda, hanem megtalálhatóak voltak az antik görög-római klasszikusok, a felvilágosodás jegyében született alkotások is. Ebbe a csoportba tartozott, pl. Cato *Jó erkölcsre oktató versek* című kiadványa, de az *Angliai méheskert* Szathmáry Király György fordításában is izgalmas kötet a mezőgazdálkodásról és a földművelésről.⁵⁹

A nyomda helyéül sokáig a Foglár utcai épület szolgált, míg Eszterházy 1774-ben a Líceum földszintjén talált neki egy termet, amelyet később háromra bővítettek ki. A nyomda vezetője, miután a püspökség kezére került hivatalosan is, mindig az iskola prefektusa volt.

Folyamatos működésével, aktív részvétellel az egri nyomda előkelő helyet foglalt el a kor magyar nyomdahelyei között. Barkóczy eredeti terve megvalósulni látszott, főleg, ha azt vesszük alapul, hogy ez a 18. századi nyomdaforma egészen a 20. század közepé-

⁵⁷ Ecsedy Judit, V.: A könyvnyomtatás Magyarországon a kézisajtó korában. – Budapest : Balassi, 1999. - p. 190.

⁵⁸ Muratori leghíresebb műve *A keresztény embernek valóságos áhítatosságáról* szóló értekezés Androvics könyvjegyzékében is olvasható. Valószínűleg a kanonok is figyelemmel kísérhette ennek az új áramlatnak az eseményeit, ezért beszerezte ezt az alkotást, hogy felkészülten tudjon érvelni az álláspontja mellett. Azonban, mint az a fennmaradt könyvekből kitűnik, ez az Egyházmegyei könyvtárban nem maradt meg. Elképzelhető a Hittudományi Főiskola könyvtárában egy példány ebből, ebben azonban csak reménykedni lehet.

⁵⁹ Bitskey István: Barkóczy Ferenc és egri nyomdája. - In: *Hevesi Szemle*. - 1. évf. 4. sz. (1973). - pp. 39-40.

ig, az államosításig (1949) hasonló elven üzemelt, amikor is megkapta a Líceumi Nyomda nevet. Az államosítás óta némileg új szerepben, de azóta is töretlenül működik.

4.3. Egyetemalapítási kísérlet és a főpapi könyvtárak

Barkóczy Ferenc eredetileg háromfakultásos egyetemet akart létrehozni Egerben a nagyszombati Pázmány Péter által alapította univerzitáshoz hasonlóan.⁶⁰ Eszterházy ezzel szemben négyfakultásos egyetemen gondolkodott, amely egyúttal az ország első ilyen intézménye lett volna. A megvalósítást a következőképpen képzelte el: a Telekessy által alapított szemináriumból nőtt volna ki a teológiai kar, a Foglár féle intézetből pedig a jogi kar. Barkóczy már előzetesen átszervezte a szemináriumi oktatást, amelyről fentebb már volt szó. 1755-től elkezdődött a bölcséleti, vagy más néven filozófiai oktatás is. Eszterházy e három fakultás összevonásából alakította meg a püspöki iskolát. Ehhez még az orvosi képzést kellett volna engedélyeztetnie, mivel az volt a hiányzó negyedik kar.⁶¹

Eszterházy fő indoknak a keleti lakosság könnyű egyetemre bejutási lehetőségét tartotta. Véleménye szerint akkoriban csak a nyugat-magyarországi diákság tudott minden gond nélkül elutazni az említett nagyszombati egyetemre, a Dunától keletre eső területeken élőknek azonban sokszor gondot jelentett az utazás. Eme gond megoldása végett határozta el magát Eszterházy, hogy befejezi elődje elgondolását és megvalósítja Kelet-Magyarország legnagyobb egyetemét.⁶² 1763-ban Mária Teréziának bemutatta terveit, támogatást remélve. Az uralkodónő azonban nem adta jobb kezét az ötletért, így Eszterházy önköltségen látott hozzá az építéshez. 1769-ben az országban elsőként elindította az orvosképzést, a Schola Medicinist. Mária Terézia a nagyszombati egyetem királyi kézbe jutása után oda rendelte el az orvosi fakultás megindítását. Egerben azért is lett volna célszerű a negyedik fakultás bevezetése, mert a kórház már működött Barkóczy püspöksége óta, míg Nagyszombatban kórház sem üzemelt akkor. Azok, akik orvoslástant akartak tanulni, külföldi egyetemekre kellett menniük, Bécsbe vagy Rómába.⁶³ 1774-ben Eszterházy előírta, hogy a három fakultás költözzön át a felépült Líceum épületébe és ott folyják tovább az oktatás. Az addigi épületek pedig átalakultak kollégiumokká.

Később a Ratio Educationis (1777) kiadása után sem javult a helyzet, hiszen egyetemnek egyedül a Nagyszombatból Budára átköltöztetett iskola – a mai ELTE elődje – számított. Ilyen értelemben a felvilágosult városhoz szükséges három fő dolog egysége felbomlani látszott. Az egyetemi jog megszerzésére tett kísérletek mind a mai napig tartanak a városban.⁶⁴ Amint azt fentebb láthattuk, a nyomda megfelelően működött a kor viszonyaihoz képest, az egyetem viszont egyelőre álom maradt.

Lássuk, mi a helyzet a harmadik, szintén elengedhetetlenül fontos területtel, a könyvtárakkal.

⁶⁰ A három fakultás: teológiai, jogi, bölcséleti-filozófiai

⁶¹ LÖFFLER Erzsébet: Az egi Líceum művelődéstörténeti szerepe a XVIII-XIX. században [elektronikus dokumentum]. – Szöveg. - Hozzáférés módja: URL: <http://efkt.hu/el-adasok-tanulmanyok-publikaciok>. [Letöltés: 2012.04.11]

⁶² ANTALÓCZI Lajos: Az Egeri Főegyházmegyei Könyvtár története. - Eger : [s.n.], 1989. - p. 12.

⁶³ SOÓS Imre: Az egi egyetem felállításának terve. - Eger, [s.n.], 1967. - p. 306.

⁶⁴ A legközelebb az elmúlt egy évben került az egyetemi címhez az iskola. Ma már két doktori iskolát működtet, amellyel jelentősen közelebb került az egyetemmé avatáshoz.

A könyvtárak száma csak a század második felében nőtt meg, amikor a gyűjtés tervszerűbbé vált, a könyvek is sokkal nagyobb tömegben készültek. A magán gyűjtés rendszere fokozatosan kikopott, helyébe az egymással versengő könyvgyűjtők léptek, így hozva létre a ma is népszerű könyvtártípus alapjait, a közkönyvtárét. Alapvetően azonban két nagyobb részre oszthatjuk a magyarországi könyvtártörténet eme állomását. A század elején még inkább a barokk szellemiség jegyeit viseli magán, míg az 1770-es évektől inkább a felvilágosodás eszmeisége jellemzi. A barokk könyvtárak tulajdonképpen a monumentális teremkönyvtárak, amikor nemcsak a könyvek díszesek, hanem maga a megőrző hely is pompába öltözik. A barokk könyvtár gyakorlatilag a 16. századtól hódított, nyugaton a fényes udvartartás egyik státuszszimbólumaként szolgált.⁶⁵ A felvilágosodás korának szellemi pezsgéséhez, vitázó kedvéhez járult hozzá, hogy az egyes tékákból az elfogadott műveken túl a radikális könyvek is helyt kaptak, mint például Voltaire, Rousseau vagy Kant, Hegel alkotásai. Egyértelműen nem azért álltak a polcokon, mert birtoklójuk az eszmék hívévé vált volna, hanem az álláspontja megvédése érdekében mindenképpen ajánlatos volt tisztában lenni a kor egyéb irodalmával is. Másrészt pedig Eger sem akart lemaradni a fejlett Nyugat-Európához képest.⁶⁶

Visszatérve a könyvtárak helyzetére, a tudós könyvgyűjtő a barokk pompaszeretet és nagyságra törekvés elvével, de már a modern tudományok információit felhasználva rendezi könyvtárát. Ez a sok könyvtári gyűjtemény is egyfajta korrajz író jegy is, hiszen általuk nemcsak a könyvtárat, mint építészeti jelenséget lehet vizsgálni, hanem magát a gyűjtő egyéniségét is. Gyűjtő személy és megőrző hely összeforr.⁶⁷

A könyvtár egy-egy főúri kastély, vagy főpapi rezidencia elengedhetetlen elemévé vált. Érdekessége a gyűjtésnek, hogy eleinte kényszerűen ügyeltek a minél drágább, egyedibb könyvek beszerzésére, míg a korszak végére már fontosabbá vált maga a tartalommal való megismerkedés is. A városok helyi nyomdáját részesítették előnyben, de ha külföldről hozattak könyvet, akkor általában a széles műveltségüket, családi vagyoniukat reprezentálták vele. Később, amikor már konkrét felvilágosodás szellemében íródott alkotásokat vitetnek a könyvtárakba, azzal egyrészt kifejezik a korrall való haladásuk szándékát, másrészt azonban kifejeznek egyfajta véleményt is. Megítélésem szerint, ha valaki gyűjtötte például a francia forradalommal kapcsolatos műveket, nem biztos, hogy teljesen az eszme rabja volt, de semmiképpen sem mondanám a nézet ellenségének.⁶⁸

A felvilágosodás korában indult meg egyfajta olvasási láz is, amelyet a szakirodalom csak olvasási dühnek szokott hívni. A háborús időszak után az emberek úgymond ki voltak éhezve a hírekre, a nagyobb terjedelmű sorokra. A felvilágosodás kora pedig a

⁶⁵ FÜLÖP Géza: Egyházi könyvtárak művelődési és emberformáló szerepe a magyar történelemben. – In: *Kétszáz éves az egri főegyházmegyei könyvtár.* – Eger : EKF : EFKT, 1995. – p. 29-30.

⁶⁶ BITSKEY István: A barokktól a felvilágosodásig. – In: *Agria.* – 2. évf. 4. sz. (2008). – pp. 106-107.

⁶⁷ Dolgozatomban a kettő eltér egymástól, hiszen én csak a gyűjtőt és a gyűjteményét elemzem, a díszes könyvtár csak Eszterházy idejére készül el, amely már kívül esik a vizsgált korszakon. Azonban az intézmény építészeti jellemzését kihagyva is értékes információkkal szolgál egy-egy gyűjtemény mibenléte.

⁶⁸ Ez a viselkedés egyfajta kultúrát teremtett az egyházi berkekben is. Különösen ebben a században a papok a vallási témájú művek mellett ugyanolyan mértékben gyűjtötték a kor világi tartalmú alkotásait is. Műveltségük szélesítésén kívül értelemszerűen nem fordítottak háttal az egyháznak, de nem is zárkóztak vissza világukba. Erre ez egyensúlytartásra törekedtek egész idő alatt, míg a nyilvános könyvtárak létre nem jöttek.

legideálisabb periódus volt az úgynevezett felvilágosításra. Emberek százai kezdték el újból falni a könyveket, hogy figyelemmel tudják kísérni, mi történik körülöttük a világban. Az olvasáson kívül meg is őrizték az olvasnivalót, mivel szerették ezt a tevékenységet űzni, így lassacskán nem okozott gondot a könyv újbóli megbecsülése. A század végére a magyarországi könyvtermés eljutott arra a szintre, amikor már a főurakon, fő egyházi méltóságokon kívül az egyszerű nemes embernek is kedvelt tevékenysége volt az olvasás. A színpompás könyveket felváltotta az egyszerűbb kinézetű, olcsóbb tömegkönyv, viszont tartalmilag ugyanolyan hasznosnak bizonyult, mint elődjük. Kialakult az általános tömegkultúra, mert már a hétköznapi emberek is fontosnak tartották önnön maguk művelését, és ehhez elegendő segítséget kaptak a nyomdahelyektől, ahol nagyobb példányszámban, gyorsabban állították elő a könyveket.

A felvilágosodás idejére a főurak szokásai is megváltoztak. Gyűjteményeiket a köz, a nemzet javára ajánlották fel, egész életében azért gyűjtöttek, hogy majd az utókort kiművelhessék általa. Nem volt ez másképp az egyházi könyvtárak esetében sem. A 18. század nagy könyvgyűjtői közül talán a főpapokat illeti meg az elsőség joga, hiszen az ország vezetésében, irányításában nekik volt az egyik legnagyobb szerepük, mint a város földesurai.⁶⁹ Az egyes főpapok könyvgyűjtési szenvedélyéből keletkezett hatalmas gyűjtemények mind egy-egy püspöki, egyházi könyvtár alapját képezték.

Általánosan elmondható, hogy ezek az emberek szinte kivétel nélkül mind Rómában tanultak, ott tettek szert európai szintű műveltségre. Hazatérve valamennyien igyekeztek egyházmegyéjük égető problémáit megoldani, azaz elősegíteni a város gazdasági, kulturális fejlődését. Igyekeztek egyházmegyéjüket akár területileg is bővíteni. Ennek érdekében templomokat, püspöki rezidenciákat építettek teljesen újjá vagy meglévőket újíttak fel, amelyeket a török szétrombolt. Megszervezték a plébániai hálózatot, papnevelőket nyitottak, ahol a papság képzése, kiművelése megkezdődött.⁷⁰

Az elméleti tudáson kívül egy sokkal fontosabb szakértelmet is elsajátítottak a külföldi iskolákban: az irodalompártoló mecénás szerepét tanulták ki. Az egri főegyházmegye főpásztorai az egri műveltség legaktívabb mecénásainak bizonyultak. Kivételt ez alól csak négy püspök⁷¹ képez, akik püspökségük ideje alatt háborús viszonyok között próbálták meg túlélni a veszedelmeket.

Az alapos gyűjtési tevékenységben szerepet játszott a tartalomismereten túl a literatúra iránti lelkesedés, azaz a mecenatúra sem felejtődött el. Az egyházban szintén megfigyelhető a korra jellemző tendencia: a kezdeti inspirálás a külföldön tanult ismeretekből, majd a fokozatos áttérés a honi művek terjesztésére, a kortárs írók támogatására.

⁶⁹ Mindenesetre sokkal befolyásosabb szerepük volt, mint a főuraknak. Egyéb könyvgyűjtő csoportok a főurakon és főpapokon kívül: iskolai anyagok gyűjtői, köznemesek, polgárok. *Forrás: SZARVASI Margit: Magánkönyvtáraink a XVIII. században. – Budapest : MNM : OSZK, 1939. – 131 p.*

⁷⁰ Eger ennek az akciónak a keretében tudott újra megújulni és vezető barokk várossá válni. A kor négy püspöke mind a római Collegium Germanicum Hungaricum tanulója volt, így érthető a város magas fejlettségi szintje.

⁷¹ Szuhay István (1598-1686), Erdődy János (1616-1625), Korompay Péter (1681-1686), Fenesy György (1686-1699). Ők négyen nem tanultak a Collegium Romanumban, így nem tettek szert széleskörű műveltségre, nem hatott rájuk az idegen kultúra, a más nemzetek művészete. *Forrás: BITSKEY István: Püspökök, írók, könyvtárak. – Eger : Heves Múzeumi Szervezet, 1997. – p. 10.*

A főpapok könyvtáraikat az egyházi palotákban rendezték be, igyekeztek a teremkönyvtárakhoz hasonló külön szobákat létrehozni. A korban létesült nyilvános püspöki könyvtárak elsősorban a püspöki székváros papságának továbbképzését segítették elő, de világiaknak is megengedték használatukat. Egy század eleji rendelkezés szerint az elhunyt papok könyveiből a káptalanoknak jogukban állt könyvtárat alapítani, amelyet aztán nyilvánossá tettek.⁷²

Egerben nyilvános könyvtár csak 1793-ban nyílt meg a líceum épületében 16000 kötettel, amely a régió legjelentősebb intézményévé nőtte ki magát. Eszterházy Károly gyűjteményéről van szó, amely sok más magába olvasztott gyűjteményből állt: az egri püspöki szeminárium könyvtárából, köztük Androvics Miklós gyűjteményéből is; a káptalan könyvtárából, továbbá a gyöngyösi plébánia könyvtárából, Szegedi István ezer kötetéből és a bártfai plébánia könyvtárának anyagából.⁷³ Szintén Eszterházy vezette be a külön terembe nyíló olvasó szobát. Tudományos súlyát csak növelte, hogy az épületben korszerű csillagvizsgálót is berendeztek. A könyvek egy része olasz nyelvű volt. Témák szerint a következő eszméramlatokból szemezgetett:

- teológiai indíttatású könyvek, mint a jezsuita teológusok művei,
- a Biblia különféle változatai: latin, héber, vagy görög nyelven,
- a Regnum Marianum, azaz Szűz Mária, mint Magyarország patrónája, Magyarok Nagyasszonya jelenségről íródott közlemények. A barokk kor katolikus eszmévilágának jellegzetes kifejeződése volt ez, azaz újra előtérbe került a hálaadás, amiért Szent István felajánlotta az országot a Szűznek, és azóta különleges pártfogását élvezzi az ország,
- janzenista eszméket képviselők,
- jogi, természettudományi munkák, mint a fizika, vagy a csillagászat,
- történeti téma: a múlt újbóli felfedezése, az egyes jelenségek, nemzetek életének megismerése, egyetemes történelemrajzok,
- földrajzi művek, amelyek gyakran a Compendium szóval kezdődtek, mintegy gyűjtőfogalom élt, jelezvén, hogy az összefoglaló jellegű művekre hasonlítanak. A különféle útleírások, földrajzi tájak megfestése mind ide tartoznak,
- modernebb felfogású, de a felvilágosodással szembenálló reformkatolicizmus képviselői, mint XIV. Benedek pápa vagy Muratori művei,
- filozófiai, társadalombíráló munkák,
- szépirodalom csak elvétve található.

A könyvtár tehát enciklopédikus szándékkal jött létre, azaz „*e gyűjtemények felölelték az összes korabeli tudományágat.*”⁷⁴ Ennek oka talán abban rejlik, hogy Eszterházy az épületben egyetemi oktatást szeretett volna megvalósítani, ami kétségtelenül egy magasabb oktatási színvonalat követel meg. A könyvgyűjtő püspök célja nem is lehetett más, mint a tervezett egyetemi teológiai kar oktatóinak és hallgatóinak minél szélesebb körű tájékoztatást biztosítani a korszerű teológiában, egyháztörténetben, egyházjogban, de a művészetekben és a természettudományokban is. Mindezt tette főként latin nyelven,

⁷² Ismeretes, hogy az első nyilvános könyvtárat Klimó György pécsi püspök hozta létre. A használatot minden városlakó számára biztosította. Nagy valószínűséggel ekkor születtek meg az első törvényes rendelkezések a nyilvános püspöki könyvtár működéséről is.

⁷³ LÖFFLER Erzsébet: Az Egri Főegyházmezei Könyvtár. – Eger : EFKT, 2012. – p. 11.

⁷⁴ FÜLÖP Géza: A magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban. – Budapest : Akad. K., 1978. – p. 176.

a magyar nyelvű művek száma csekély még ekkor. Az önálló helyet és funkciót kikövetelő könyvtári gyűjtemény a barokk teremkönyvtárban érte el a csúcspontját.

A könyv a tulajdonosával és a könyvtárral együttesen vált meghatározó szimbólummá a korban. Eszterházy halála után a könyvtárba beolvadt magánkönyvtára, amely ezzel együtt nagyjából tizenhárom ezer műre és húszezer kötetre terjedő állomány. Nevezik Eszterházy-gyűjteménynek is.

Dolgozatom következő része, egyben a második nagyobb gondolati egységem Androvics Miklós és az ő könyvhagyatéka. Megpróbálom bemutatni, hogy milyen súllyal bírt a püspökökhöz képest egy rangban lentebb álló egyházi személy könyvszeretete, illetve milyen értékeket hordozhat magában egy ilyen gyűjtemény.

5. Androvics Miklós, a könyvgyűjtő kanonok

5.1. Töredékes életrajzi adatok

Fiatalkoráról szinte egyáltalán nem maradt fenn forrás,⁷⁵ így a történetet kicsit később kell kezdeni, Androvics érett korától. Családjáról annyit tudni, hogy nem nemes családban született, Márton és Zsuzsanna szülők gyermeke, mélyen vallásosak. Katolikus hit szerint nevelve időben megbérmálkozott. Az alap szintű tanulmányokat Pressburgban és Komáromban végezte, ahol humán tudományokra tett szert. A magasabb szintű tudást, a filozófiát a bécsi papnevelő intézetben, a Pazmaneumban szerezte meg három év alatt. Ezután megkapta az ajándékot az esztergomi érsektől, a vikáriusától, végül 1736. október 23-án beiratkozott a római Collegium Germanicum Hungaricumba. 1737. június 10-én esküt tett, majd felszentelték, 1740. április 28-án papként távozott az iskolából. Többek között az itt szerzett tapasztalatoknak köszönhető, hogy később bibliofil és könyvtisztelő hajlamával kitűnt az egyházi emberek közül.

Tanárak ekképp nyilatkoztak róla: kiváló eszű, becsületes természetű, a tudományok és a teológia mellett elkötelezett embernek tartották. Mások előtt mindig példával járt elől, feletteseinek mindenben eleget tett, tehát igen nagyra érdemes férfiának tartották.⁷⁶ A Collegiumból hazatérve ő is azon igyekezett, hogy az egyházmegyéjének gazdasági, kulturális, társadalmi fejlődését elősegítse templomok építtetésével, plébánia hálózat megszervezésével, illetve papi iskola, szeminárium felállításával.

Androvics életében meghatározó szerepet játszott Barkóczyval fennálló kapcsolata. Ezt az ismertséget pecsételte meg a püspök felsőtárkányi palotája mellé építtetett nyaralója, ahol Androvics lakott. Nézeteiben hűen követte példaképét, aki többféle célt próbált működése alatt megvalósítani az egri egyházmegyében, amelyekről azonban fentebb már szóltam.

1752. január elsejétől Barkóczy az egri szeminárium prefektusává nevezte ki, tehát ő lett a papnevelő intézet előljárója, amely tisztséget egészen 1761. április 28-ig töltötte

---

⁷⁵ Későbbi tetteit megfigyelve azonban nem nehéz kitalálni, milyen gyermekkorra lehetett. Valószínűleg a tanulásra nevelték és műveltségét magától szerezte meg, állandó olvasásának és irodalom, kultúra szerető jellemének köszönhetően.

⁷⁶ VERESS Endre: A római Collegium Germanicum et Hungaricum Magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai. - Budapest : Stephaneum nyomda Rt. nyomása , 1917. - p. 156.

be.⁷⁷ A prefektusi poszt előtt volt lehetősége a kispréposti és kanonoki hivatásokat is gyakorolni.

A kispréposti tisztség szorosan kötődik a káptalanhoz, amely a megyés püspök tanácsadó testülete volt, a káptalan tagjai pedig a kanonokok és az ő élükön állt a nagyprépost. A nagyprépost egyben a püspök helyettesét is jelentette. A nagyprépostnak volt a helyettese a kisprépost.

A kanonok olyan egyházi személy, aki a káptalan tagja és a püspök közvetlen munkatársa. Szent Ágoston szabályai szerint éltek, vagyis helyben laktak, és közös zsolozsmát tartottak. Az 1723-as országgyűlés rendelte el, hogy kanonok csak az ország törvényeiben és szokásaiban jártas, a hazai nyelvet beszélő pap lehetett. A kanonokokat a püspökök nevezték ki a legéletrevalóbb, legműveltebb plébánosok közül.

A magyar püspökség magasan képzett volt, a keresztény tanítás elkötelezett híveiként tartják számon őket. 1772-től azonban már Mária Terézia rendelkezett a kanonokok kinevezéséről.⁷⁸ Androvics Miklós a feljegyzések szerint 1746-tól gyakorolta a kanonoki tisztséget, és ezt egészen az 1777-es haláláig megtartotta.⁷⁹ Továbbá, jövedelmes főegyházi préposti címmel is rendelkezett az 1770-dik esztendőben.⁸⁰

Androvics 1777. július 21-én halhatott meg, ugyanis a Heves Megyei Levéltárban őrzött feljegyzést erről, ehhez a naphoz írták be. Androvics halálának oka egyfajta vízibetegség volt, amely mai értelemben a vizenyősödéssel, ödémával járó betegségeket jelent. A tudósításban ez áll: „*Dintussinum aqua ontescute andissimitate meis sacramentis mori.*”⁸¹ Valószínűleg Androvicsnak vese- vagy szívelégtelensége lehetett.

5.2. Androvics, a tervező

A Kossuth utca Eger barokk műemlékekben leggazdagabb utcája a 18. században nyerte el a ma is látható gyönyörű külsejét. Itt foglal helyet, a 4. szám alatt a Kispréposti palota, amely 1758-ban épült Androvics Miklós rendelkezésére azzal a céllal, hogy abban mindenkor a kisprépost lakjon. A pompás barokk stílusú épület szerkezetében egy helyi sajátosságot tükröz, ami Barkóczy udvarának szokásjogához és az érseki palota elrendezéséhez kapcsolódott: a kapualjból a baloldalon indul az emeletre vezető lépcső, hogy a hintóból kiszálló vendéget szertartásszerűen fogadhassák.

Az épületen látható vasrácsokat és az erkélyt Fazola Henrik készítette. A palotának rizalittal díszített homlokzata van, stukkók, fülkeszobrok teszik még hangulatosabbá. A főhomlokzatán Eger és Heves megye címere látható. Ábrázolásán a két bástya között ágaskodó egyszarvú még Fenesy György (1632-1699) püspök címeréből származik. Az unikornis mellső lábai között tartott pallos a földesúri pallosjogot jelképezi. Rajta egy kígyó tekeredik, amely az álnokság, a gyűlölködés hit által való legyőzését szimbolizál.

⁷⁷ A napra pontos adatok a szemináriumi levéltárból erednek. – Forrás: Bozsik Pál: *Az egri papnevelés története a XVIII. században 1780-ig.* - Eger : Érseki Lyceumi Könyvnyomda, 1910. - p. 192.

⁷⁸ MAMŰL 2006. - p. 81.

⁷⁹ Az egri egyházi fő-megye névkönyve .... - 1849-İK ÉVRE. - Eger : EFKT, 1849. - p. 23.

⁸⁰ U.o. pp. 41-42. – A jövedelmes préposti címen kívül még címzetes prépostsági címeket osztottak ki.

⁸¹ Szabad fordításban: víz lepte el, hogy szentséges halált haljon. Forrás: HML, Eger, *Egri Káptalan Magánlevéltára. Nagypréposti iratok* 3. XII-2/d/52

ja. A karmaival az evangéliumot tartó sas Szent János apostolra és evangélistára, az egri Főegyházmegye védőszentjére utal. Továbbá, híres kép *Az erény diadala a bűn felett* című freskó, amely az emeleti díszterem mennyezetén látható és Kracker János Lukács (1717-1779) festette 1774-ben.

10. ábra: Androvics által építetett Kispréposti Palota

1827-ben egy tűzvész következtében az épület tetőzetét ki kellett cseréltetni.⁸² Az intézményben ma a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár, valamint a Történelmi Városok Bizottsága, az ICOMOS⁸³ székel.

Androvics Miklós egyéb építkezései közé tartozik még a belpátfalvi Szent Anna vagy más néven Gilitka kápolna, amely a település melletti Gilitka patakról kapta a nevét. Négyzetes alaprajzú, oldalhajók nélküli, manzárdtetős építmény. Az oltárképen Szent Anna látható, kezében a gyermek Máriát tartja. Szent Anna az itt lakóknak a szerencsés gyermekáldás és a példamutató gyermeknevelés mintaképe. A kápolna a patak által közrefogott völgyben áll és 1750-ben épült Szűz Mária tiszteletére.⁸⁴

5.3. Androvics, a könyvgyűjtő

Kutatásomat, mint már említettem, Bitskey István cikkére hivatkozva kezdtem el. Először áttanulmányoztam azt, majd hozzáláttam a konkrét könyvek felkutatásához. Az eredményeim mostani elemzésénél is így járok el. Először röviden összegzem a fennma-

⁸² VOIT Pál: Heves megye műemlékei 2. – Budapest : Akad. K., 1972. - pp. 334-338.

⁸³ International Council on Monuments and Sites, azaz Műemlékek és Helyszínek Nemzetközi Bizottsága. A szervezet a kulturális örökségi helyszínek megőrzésére és védelmére jött létre 1965-ben.

⁸⁴ Magyarország műemlékjegyzéke : Heves megye / köread. a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal. – Budapest : KÖH, 2005. - p. 15.

radt könyvlista⁸⁵ legfontosabb tudnivalóit, majd ezt összevetem az általam talált és beazonosított könyvekkel.

A 18. századi könyvgyűjtési szokások lényegében ugyanazok maradtak, mint az előző időszakokban. A teológushallgató hazahozta minden jegyzetét, amelyek között sok volt az olasz nyelvű is. Ez jó kiindulópontként szolgált ahhoz, hogy leendő könyvtárát gyarapítani tudja. A 18. századi magyar könyvkultúrának az egyházi magánkönyvtárak szaporodása mellett másik feltűnő jelensége a főpapi bibliotékák egész sorának létrejötte. Ez természetes következménye a püspökségek újjászervezésének és a katolikus szellemi élet felporzódásának.

Androvics is ezen az úton járt el. Amikor befejezte tanulmányait a Collegiumban, akkor hazahozta minden könyvét, jegyzetét és ezt használva kiindulópontként tekintélyes könyvtárat halmozott fel élete hátralévő részében. A püspöki könyvtár Líceumban való megnyitásáig Egerben a kanonoki könyvtárak képviselték a szellemi erőt. A 18. század egri kanonokjai közül szinte mindegyik kivétel nélkül a római Collegiumban végezte tanulmányait, tehát volt honnan tájékozódni. Egészen a halála napjáig lelkesen gyűjtötte a könyveket. Szerepel köztük egy 1777-es kiadású is, *Ejusdem doctrinae* címmel.⁸⁶

Az egyházi könyvtárak anyagainak vizsgálatánál a klasszikus felbontást célszerű alkalmazni. Egyrészt beszélhetünk az általános irányú művekről, mint a történeti, szépirodalmi vagy filológiai alkotásokról; míg a másik csoportot a speciális anyagok alkotják. Ez utóbbiba tartoznak a skolasztikus filozófiai nyomtatványok, az egyháztörténelem egyes korszakaival, a szerzetesrendek történetével és orvostudománnyal foglalkozó kiadványok. Külön plusz kategóriát alkotnak a gyakorlati teológiai művek: a lelkipásztorkodás-tan, erkölcsstan, hitszónoklat, hitoktatás vagy szertartástan könyvei.⁸⁷ Androvics elsősorban vallási jellegű könyveket szerzett be.

Gyűjteményében központi helyet foglalt el a Biblia, a Szentírás-magyarázatok, különféle hitvitázó munkák. Azonban a vallásos áhitaton túl nagy hangsúlyt fektetett a történeti munkák gyűjtésére is. Fontosnak vélte kora szellemiségének, a kortársak alkotásainak a beszerzését is i: polcain különféle filozófiai, államberendezést és társadalmi rendet bíráló könyvek álltak. A gyűjtés szakszerű és kiterjedt, találhatók benne 16. századi művek, mint Josephus Flavius *De antiquitatibus Rom. Francofurti* című alkotása 1580-ból, valamint egy *Rationale supra Missae Sacrificium* című értekezés 1535-ből.⁸⁸ A legtöbb könyve azonban a 18. századból való, amikor ő is élt. Androvics gyűjteményében is megtalálható az 1755 óta működő egri püspöki nyomda termékeinek nagy része, állandó megrendelője volt annak. A következőkben felsorolásszerűen megadom az általam fontosnak vélt címeket, zárójelbe mellé rövid magyarázatot adok, hogy miért pont azokra a művekre gondoltam.

- Ambrosovszky Mihály: Pázmány kalauzának összefoglalása. Eger, 1760 (Ambrosovszky egyrészt kortársa volt, másrészt pedig az egyházi személyek közül az egyik legjelentősebb historikusa a korban.)

⁸⁵ EFL, AV IV., Acta de studiis et scholis Nr. 543. – A listában a művek teljes címét, szerző nevét, kiadás helyét, idejét és a kötetek számát, méretét láthatjuk.

⁸⁶ EFL, AV IV., Acta de studiis et scholis Nr. 543.

⁸⁷ VARGA Ottó: A régi egyházi könyvtárak. – In: *Magyar könyvszemle* 61. évf., 1. füz. (1937). – pp. 12–18.

⁸⁸ EFL, AV IV., Acta de studiis et scholis Nr. 543

- Magyarország kronológiája. Eger, 1758 (Ez szintén történeti jellegű munka, amely egy könyvet szerető ember polcáról sem hiányozhat)
- Francis Bacon: A tudomány helyzetéről és növekedéséről (Bacon a felvilágosodás előfutára volt, az, hogy Androvics érdeklődött iránta, mutatja, milyen széleskörű tájékozottsággal rendelkezett)
- Muratori: A keresztény ember valóságos áhítatosságáról. Eger, 1763. (Muratori a korban újszerű kereszténységet hirdetett, inkább gyakorlatias jellegű volt, mint elmékedő. Ez valószínűleg nagyban hathatott Androvics életére is, hiszen a folytonos tettvágy egész életében végigkísérte.)
- Androvics Nicolai Theologia scripta Romae (Ez minden bizonnyal a római tanulmányai alatt begyűjtött kötetek összefoglaló címe lehet.)

Témájukat tekintve tehát Androvics gyűjtötte a görög és latin klasszikusokat, a Magyar Királyság történelmével kapcsolatos írásokat és az európai kortárs műveket egyaránt.⁸⁹ Külön csoportot képez szépirodalom, amelyben az egyik legérdekesebb mű Mészáros Ignác 1772-ben Pozsonyban kiadott *Kartigam történetei*. A korban a szépirodalmi művek nem voltak gyakoriak az egyházi emberek gyűjteményeiben.⁹⁰

Könyvei között találhatunk még pár janzenista művet is. Ennek ugyanaz az oka, mint a Bacon műnek. A janzenizmus⁹¹ egy protestáns mozgalom volt és a Kanonok ismerni akarta, milyen erőkkkel áll szemben egyháza. Ezzel ellentétben XIV. Benedek pápától (1675- 1758) 8 nyolc könyv is sorakozott a polcokon, többségük olasz kiadásokban.

A könyvlistát végignézve tehát véleményem szerint Magyarországon a 18. század közepén a vallási emberek a korszerűsítésre törekedtek a műveltség megszerzése területén. Megállapítható, hogy Androvics inkább a racionális gondolkodásmódot részesítette előnyben. Tékája korszerűnek mondható, hiszen a katolicizmus legmodernebb szerzőinek munkái mellett minden tudományterületről gyűjtött alkotásokat és a felvilágosodás majd minden eszméje hatással volt rá. Kezdeti gyűjtésénél érezhető volt a római hatás, azonban élete végéig nyitott maradt mindenre, érdeklődése sokféle irányba terjedt.

5.4. A könyvek, amelyek kiállták az idők próbáját

Kutatásom során arra kerestem a választ, hogy ebből a fennmaradt gazdag könyvanyagból vajon mennyi könyv maradhatott meg ténylegesen és melyek azok a konkrét művek, amelyek Androvics Miklós tulajdonában voltak. Ennek megállapítására a possessor-bejegyzések szolgáltak forrásul. Ahol a kanonok kézírását véltem felfedezni, azokat a könyveket neki tulajdonítottam.⁹² Kutatásom folyamatát a dolgozat előszavában

⁸⁹ BITSKEY István: Római hatások a barokk kori magyarországi főpapi könyvgyűjtésben. - In: *Kétszáz éves az egri Főegyházmegyei Könyvtár*. - Eger : Heves Megyei Múzeumi Szervezet, 1993. - p. 85.

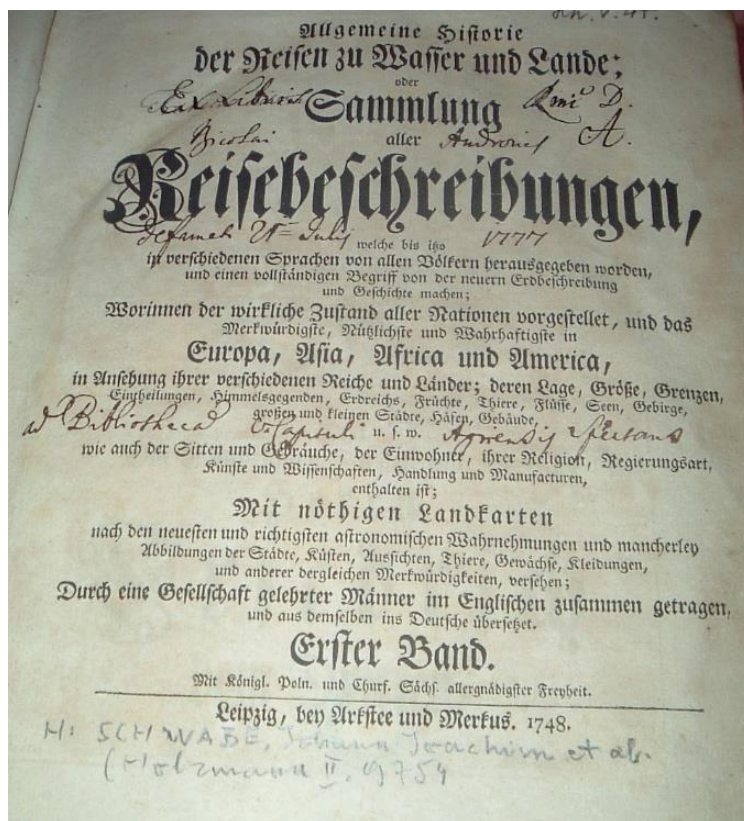
⁹⁰ Ennek a korszellem lehetett az oka: a felvilágosodásban a racionalista észjárást tartották sokra, nem a szerelmes, érzelmes regényeket. Talán pont ezt oldotta fel később a regény műfajban a realista irányvonal.

⁹¹ A janzenizmus a 17. században terjedt el Európában, megindítója Cornelius Jansen (1585-1638) németalföldi püspökről kapta a nevét. A janzenizmus nem más, mint egy reformmozgalom a katolikus egyházban, főleg a kálvinizmushoz közeledő irányzat. A hit bensőséges átélését hirdette, elvetette a dogmákhoz való kötöttséget és nem ismerte el a pápa, a jezsuita, főpapi hatalmat. *Forrás: KÓSA 2002, 255.*

⁹² A possessorbejegyzésekről saját készítésű fotóimat a 2. számú mellékletben tüntettem fel.

részletesen leírtam. Mindössze pár fontos dolgot emelek ki belőle: a munkámat a Főegyházmegyei Könyvtár possessor-füzetei és katalógusa információiból kiindulva autopszia útján végeztem el, majd kutatómunkám eredményét összehasonlítottam Bitskey professzor úr megállapításaival és következtetéseimet ezek alapján vontam le. Mostanra elmondhatom, a könyvtár állományában az említett segédeszközök felhasználásával maximálisan megtörtént Androvics könyveinek a feltárása. Akkoriban a szokásjog szerint az elhunyt kanonokok könyveit átvitték a szeminárium könyvtárába, a 18. század második felétől pedig a hagyatékok egy részét a püspöki könyvtárnak adták át. Ez utóbbi rendelkezés csak 1814-től vált érvényessé,⁹³ tehát napjainkban még egy hely jöhet biztosan szóba, ahol lehetnek még Androvics-könyvek: a Hittudományi Főiskola könyvtára. A szerencsének köszönhetően egy műre ráakadtam, amelyik további bizonyosságot ad arra, hogy még közel sem ért véget Androvics könyveinek a felkutatása. A Hittudományi Főiskola könyvtári állományában az Androvics-művek felfedezése jelenleg is tart. Bizom benne, hogy az említett egy művön kívül további köteteket fogok találni.

11. ábra: Az Allgemeine Historie, amely nem szerepel a könyvjegyzékben

⁹³ Kiss Péter: Az egri főegyházmegyei könyvtár és az egyetemi gondolat XVIII. századi története. – In.: Agria. – Eger : DIV, 2001. – p. 224

Elemzésemet így két csoportra osztom. A két intézményben végzett kutatási eredményeimet kettévesszem. Először a Főegyházmegyei Könyvtárban felkutatott anyaggal foglalkozom.

Androvics Miklós könyvtáráról fennmaradt jegyzék szerint 224 kötetes könyvtárat épített ki élete során. A Főegyházmegyei Könyvtárban 50 darab művet tudtam beazonosítani, viszont 1 ezekből nem található meg mindegyik ebben a listában. Ez az ötven darab 127 kötetet tesz ki, rendkívül jó állapotban vannak, sérülésnek szinte nyoma sincs.

Ehhez jön még a Hittudományi Főiskolán lévő eddig megtalált 1 darab mű két kötetben. Összesen tehát 129 kötetet lehet Androvicsnak tulajdonítani, amelyben az ő kézírása szerepel. A bejegyzésre a szépírás jellemző, egyszerű vonalvezetés, a kecses betűk a tulajdonos kiegyensúlyozott, tudatos életére utalnak.

A megmaradt művekből hat nem szerepel a könyvjegyzékben,⁹⁴ onnan tehát csak 44 alkotást lehetett beazonosítani. A többi valószínűleg elveszett az idők során, vagy teljesen más helyre került. A beazonosítást elsősorban a megjelenési hely vagy idő szerint végeztem el, mivel a jegyzék latin nyelvű, Androvics pedig nemcsak latin nyelvű könyveket gyűjtött. „*Könyvtármánya nagyjából idegen nyelvű munkákból állt, főként ... görög és német, továbbá francia, s kisebb részt olasz nyelvű könyvekből.*”⁹⁵

A legbiztosabb forrásként mégis a megjelenési idő szolgált, mivel azzal tudtam a leginkább szűkíteni a találatok számát. A művekről részletes bibliográfiai leírásokat készítettem a *Régi nyomtatványok bibliográfiai leírása* című szabvány szerint, amelyeket a 9. és 10. fejezetekben tüntettem fel.⁹⁶

A statisztikát tekintve, vizsgálódásaim során a következőket tudom megállapítani:

– Tematikusan hatféle csoport különíthető el:

1. *teológia*: prédikációs gyűjtemények, vallásos elmélkedések, liturgikus könyvek, énekeskönyvek, miserend, szentek élete, Szentírás-kommentárok, kazuisztika – erkölcstudomány, etika (19 db mű)
2. *történetírás*: felirattan – epigrafika, Római Birodalom története, Magyarország háborúi 1000-1709, orosz-török háború 1761-1775, lengyel-török háború 1761-1775, görög történetírás (7 db)
3. *filozófia*: patológia,⁹⁷ bölcs mondások, ókori klasszikusok (5 db)
4. jog: egyházi kánonjog, püspöki joghatóság döntései, püspökök kötelességei (6 db)
5. levelezések (3 db)
6. Egyéb: magyar irodalom, liber graduálisok. állattenyésztés, reneszánsz kori technikai találmányok, tengeren túli kertművészet, földrajzi utazások, felfedezések, teológiai lexikon, enciklopédia (10 db)

⁹⁴ Tract. de jurisdictione; Liber gradualis 1763; Elementorum; Notitia sanctorum patrum; Allgemeine Historie der Reisen; és a Vertraute Briefe. Ezek számát lásd a bibliográfiai leírásban: 010, 012, 014, 033, 035, 043

⁹⁵ FÜLÖP Géza: A magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban. – Budapest : Akad. K., 1978. – p. 234.

⁹⁶ WOJTYLLÁNÉ Salgó Ágnes (szerk.): KSZ/6 Bibliográfiai leírás. Régi nyomtatványok. - Budapest : OSZK, 2009.

⁹⁷ Egyházatyákkal és tanításaikkal foglalkozó egyházi tudományág, és a keresztény vallásfilozófia első szakasza

- Megjelenés ideje szerint
  1. *legrégebbi kiadás*: 1535-ben Kuffsteinben kiadott mű Berthold von Chiemse-től, latin címe: *Rationale supra Missae Sacrificium*
  2. *17. századból*: 14 mű, 18. századból: 35 db mű
  3. *legfiatalabb*: Amint fentebb említettem, Androvics még halála évében is lelkesen gyűjtötte és vette a könyveket. A könyvlista szerint az 1777-ben beszerzett könyv azonban nem egyezik meg az általam talált művel: XIV. Kelemen pápa diplomáciai értekezése⁹⁸
- Megjelenés helyeként 23 város nevét véltem felfedezni.⁹⁹ A legtöbb könyv Velencéből származik (7 db), 5-5 db könyv a nagyszombati és kölni nyomdából. A sorban ezt követi Lipcse 4 db-al, majd Bécs és Augsburg 3-3 művel. A többi nyomdahelyről 1 vagy 2 könyv maradt fenn. Érdeklőség, hogy az egri nyomdából három könyvet lehet beazonosítani, mind Bauer nyomdász idejéből.

Külön műfajt képeznek az ún. liber graduálisok. Pontos meghatározása szerint liber graduálisnak nevezzük azt a könyvet, amikor „egy-egy egyetemi tudományos fokozat (gradus) odaítélésekor... az aktuális fokozatot elnyert egyetemi hallgató (graduatus) pályafutásának egy-egy állomására érkezett el, amelyhez egy bizonyos könyv (liber) ajándékozása is társult.”¹⁰⁰ A liber gradualisok tehát egyfajta kolligátumként reprezentálták a hallgató széles körű megszerzett ismeretét. Két része volt: az ajándékkönyv, amely bármilyen tárgyú lehetett és a protokoll füzet. Ez utóbbiba került bele minden, a diák vizsgájával kapcsolatos információ: a vizsga helye, ideje, résztvevő tanárok, diákok névsora, vizsgatétele. A liber graduális legvégén pedig egy tulajdonképpen köszönetnyilvánítás található a professzora felé.¹⁰¹

Az első nála lévő liber graduális 1759-ből ered, amelyet Lanzmar Ferenc rendezett egybe. Ez a korban addig leghíresebb magyarországi történeti személyiségek életrajzát gyűjti össze latin és német nyelven, kevésbé díszes kötésben.¹⁰² Egy másik liber graduális 1763-as nagyszombati kiadású. A vizsgakönyv átvizsgálóinak Josephus Pintért és ugyancsak Carolus Roth-ot jelöli meg. Az ajándékkönyv tárgya szintén a patológia.¹⁰³ Az első nagyobb tisztség elnyerése a filozófiai doktorátus megszerzése volt, míg a második a teológiai magiszteri cím begyűjtése.¹⁰⁴ A liber graduálisokat a nyilvános viták idejére már készen kellett kinyomtatniuk, amelyeket általában a graduatusi címre vágyakozó tanuló költségén nyomtattak ki.

⁹⁸ Merkwürdige Briefe des Pabstes Clemens des XIV. Lásd: 008-as számú bibliográfiai leírás

⁹⁹ Bécs, Kuffstein, Velence, Nápoly, Ferrara, Róma, Brescia, Kassa, Nagyszombat, Sopron, Eger, Olmütz, Genf, Hága, Köln, Nürnberg, Frankfurt am Main, Lipcse, Halle, Augsburg, Herborn, Lyon, és Würzburg.

¹⁰⁰ SURÁNYI Imre: Eger főpásztorainak, főpapjainak és felsőfokú tanintézményeinek liber gradualisai az egri Főegyházmegyei Könyvtárban. – In: *Emlékkönyv ...Seregély István egri érsek aranymiséje alkalmából*. – Eger : EFKT, 2005. – pp. 177-178.

¹⁰¹ U.o. p. 182.

¹⁰² Mausoleum potentissimorum Hungariae regum et ducum. Lásd: 006-os számú bibliográfiai leírást.

¹⁰³ Liber gradualis 1763. Lásd: 012-es számú bibliográfiai leírást.

¹⁰⁴ A tudományos fokozatok skálája ettől jóval több: baccalaureatus (alsó tudományos fokozat), licentiatatus (tanítási jog, a doktorátust megelőző fokozat) és a doctoratus, mint legmagasabb cím, amellyel felsőbb tudományok oktatását végezheték.

Androvics tulajdonában lévő legszebb liber graduális 1764-es kiadású, piros bőrkötésben, aranymetszéssel, amely egyúttal a könyvhagyaték egyik legimpozánsabb darabja is. Témája a patológia, az egyházatyákkal foglalkozó tudományág. A kötet testvére, Androvics János tulajdona volt eredetileg, hiszen a címlapon világosan szerepel az ő neve, tanúbizonyságot téve róla, hogy elérte a baccalaureátus fokozatot.¹⁰⁵ A vizsgán Antonius Muszka és Carolus Roth jezsuita professzorok lehettek jelen, akiknek felajánlhatta könyvét, mert címében őket nevezi meg.

Androvics gyűjteményében sajnos nem maradt fenn az ő bejegyzésével ellátott Biblia-kiadás, pedig a könyvjegyzék szerint lelkes gyűjtője volt. Ellenben egyéb áhítatos könyvek, szentírás-magyarázatok szép számmal állnak rendelkezésünkre.¹⁰⁶

A fellelt könyvek között sajnos nincs meg Josephus Flavius *De antiquitatibus Rom. Francofurti* című alkotása, sem az általam fontosnak vélt fentebb megjelölt művek. Választásom az egrí kiadásokra esett, de sajnos ezek száma elenyésző az ötven darab műben.

A jogi és történeti művek viszonylag egyenlő mértékben vannak jelen. Az ókori klasszikusokból Josephus Langius, Tacitus, Seneca és Cornelius Nepos egy-egy műveit fedezhetjük fel.¹⁰⁷ A szépirodalom egyetlen könyvben képviselteti magát, és ez nem a *Kartigam történetei*, hanem Bertalanffy Pál *A' nagyra vágyódó világ fiának az embernek változó sorsáról irgalmas panaszsza* című mű. Ez egy gyönyörű aranyozott bőrkötésben maradt ránk, piros metszéssel, amelyet Kassán az Akadémiai nyomdában 1761-ben nyomtattak ki.¹⁰⁸

További érdekesség, hogy magyar nyelven összesen egy darab könyvet találhatunk. Ez az állattenyésztéssel foglalkozik, méghozzá a barmok és marhák gondozásával: hogyan kell őket ápolni, gyógyítani. Szatlmáry Király György fordította vélhetően latinból vagy németből. 1760-ban adta ki Bauer nyomdája Egerben.¹⁰⁹

Míg korábban a könyvjegyzék megállapította, hogy XIV. Benedek pápától nyolc darab művet is beszerezett, addig napjainkra sajnos ennek szépsége egyelőre egy könyvben mérhető le, a *Casus conscientiae de mandate*-ban. Ebben a pápa a kazuisztikával, azaz az erkölcstudománnyal foglalkozik.¹¹⁰

A Hittudományi Főiskolán talált kétkötetes munkát 1746-ban adták ki Halléban. Siegmund Jacob Baumgarten írta *Samlung von Erleuterungsschriften und Zusaßen zur*

¹⁰⁵ A kötet címlapján olvasható: dominus Joannes Androvics, AA. LL. &Philos. Magister, SS. Theologiae in 4tum annum Auditor. – Az AA. (artium) LL. (liberalium) et Philosophiae Doctor, azaz a szabad művészetek és a bölcsészet doktora. A kötetről további adatokat a 030-as számú bibliográfiai leírásban adtam meg.

¹⁰⁶ Szentírás magyarázatok: Commentariorum in quator libros regum; Opera omnia; In divini et regii prophetiae David.

Prédikációs könyvek: Sermoni sacri; Riflessioni Cristiane.

Elméltedésgyűjtemények: Discorsi vari; Clericus instructus.

Erkölcös életéről: De gloria; Casus conscientiae de mandate; Scholae cordis

Ezek számát a közlés sorrendjében lásd a bibliográfiai leírásokban: 015, 017, 032, 003, 004, 044, 001, 041, 049, 028

¹⁰⁷ Novissima polyanthea; Opera; Opera omnia; Quae exstant omnia a mendis. Ezek száma a bibliográfiai leírásban: 018, 040, 047, 050

¹⁰⁸ Bibliográfiai leírásának száma: 026.

¹⁰⁹ A' barmokrul Austriában tett rendelések. Bibliográfiai leírása száma: 022.

¹¹⁰ Száma a bibliográfiai leírásban: 049.

algemeinen Welthistorie címmel, amely az *Üebersetzung der Allgemeinen Welthistorie* című 44 kötetes mű utolsó két darabja. Ezek szerint tehát ebből két példány is fennmaradt Androvics bejegyzésével, csak az egyik a Hittudományi Főiskola, a másik pedig a Főegyházmegyei Könyvtárba került be. Ez az egyetlen példány jelenleg, amelyből kettő található az Androvics-hagyatékából.

12. ábra: Franciscus Erasmus alkotása a tengeren túli kertekről

Utoljára hagytam egy felettebb izgalmasnak ígérkező könyvet Franciscus Erasmus-tól, amely a tengeren túli kertművészetről szól.¹¹¹ Ez is a Kanonok széles körű tudását, érdeklődését mutatja és egyfajta új gondolkodást. Androvics, ha úgy tetszik, a barokk és a felvilágosodás határán élt, egyrészt gyűjtötte hivatása műveit, de nem zárkózott el a jövő változásaitól sem, ami a más tárgyú könyvek gyűjtésében mutatkozik meg. Gyűjteménye bizonyos mértékben klasszikusnak mondható, azonban ezek az egy-egy példányban fennmaradt különleges példányok nemcsak tematikájukban, hanem az egyházi érdeklődés megváltozásában is egyedinek mondhatók.

6. A korszak mérlege, célok a jövőben

Dolgozatomban megvizsgáltam, hogyan újult meg Eger a török uralom alóli felszabadítás után. A katolikus egyház miképpen és milyen eszközökkel építtetett püspöki rezidenciát, palotákat, szemináriumot, templomokat, könyvtárat és nyomdát. Láthattuk, a római iskolából kikerülő papok keze által hogyan virágzott fel az élet Egerben, milyen

¹¹¹ Ost- und West-Indischer wie auch Sinesischer Lust- und Stats-Garten. Száma a bibliográfiai leírásban: 042.

vallási élet indult be és legfőképpen hogyan vált a város katolikus központtá az észak-magyarországi régióban.

Az egri egyházmegyében a 18. században mintegy 153 plébánia keletkezett.¹¹² Ez az adat olyan szinten mérhető le, hogy az újjáépítés, felvirágzás, erős központtá válás hármas feladata a városnak tehát sikerült. Az elemzett kor nagyszerű püspökei műveltségüket mind a római Collegium Germanicum Hungaricumban szerezték és sikeresen tudták kamatoztatni itthon mind az egyházszervezés, mind a művelődés- és művészetpártolás területén.

Bemutattam Barkóczy Ferenc püspököt, aki szerintem nemcsak a kor, hanem az egri egyházmegye egyik legjelentősebb püspöke volt. Emellett persze a többi főpap érdeme sem csökken, de Barkóczy indította el azokat a kezdeményezéseket, amelyek alapjaiban változtatták meg a város arculatát, gondolkodását. Az ő jobb keze volt Androvics Miklós, akiről a dolgozatom második fele szólt. A könyvhagyatéka által mutattam be, milyen széles körű műveltségre tett szert a társadalom egyházi rétege, nemcsak vezető szerepük miatt.

Ezzel remélem, eloszlattam azokat a közhelyszerű téziseket, amelyek szerint egy pap csak vallásos jellegű műveket olvas, használ, mint például a Biblia, a különféle kommentárok, prédikációgyűjtemények és a morális értekezések. Habár Androvicsnak kevés könyve maradt fenn, mégis a repertoár elég bőségesnek mutatkozik. Mindezek mellett pedig elenyészik a könyvek konkrét darabszáma.

A könyvhagyatékból megállapítható, hogy a szellemi élet a 18. században még csak a vidéki területeken alakult igazán ki, nem volt egységes országos központja. A vidék fogalmába itt főleg azok a városok tartoztak bele, amelyek jelentős egyházi erővel bírtak, mint Eger is.

Véleményem szerint eddig nagyon kevés kanonoki könyvtárat dolgoztak fel a kutatók, de Androvics példája jó kiindulópont lehet, mivel egy tipikus könyvtárnak tekinthető, akinél kora összes műfaja, kortárs szerző munkája megtalálható.

Úgy gondolom mindazon túl, amelyet itt leírtam, még mindig sok a pontosításra váró tényező. Ehhez szükséges minél több levéltárban eltöltött idő, hiszen külön nehezítik a kutatást a latin nyelven íródott iratok, ráadásul a régies nyelvezetet követik; ámbár számomra igazi élvezet elmerülni egy ma nem használatos nyelvben. A nyelvkérdésen túl sokkalta fárasztóbb és időigényesebb munka magának a kéziratnak a kiolvasása. Hiába első ránézésre kiváló az esztétikai küllemük, ugyanúgy kell velük foglalkozni, mint minden más kézzel írott művel. Ennek nehézségeit és izgalmait azonban csak munka közben lehet igazán megízlelni. Egy szó mint száz: a kutatás minden részében nagyszerű kalandokban volt részem, mert abból a témából lehet igazán érdekfeszítő tanulmányt elkészíteni, amelyből kevés szakirodalom maradt az utókorra, amellyel kevesen foglalkoznak és amelynek levéltári iratainak megfejtései is valódi kihívást jelentenek a kutató számára.

Célom a jövőben felkutatni a Hittudományi Főiskola Könyvtárának régi könyves állományát, remélvén, hogy még több Androvics kötet kerül elő. Ehhez segítségemre lesz a könyvekről készülő katalógus.

Végül, szívesen kutatnék más egyházi személyek után is, olyan feltáratlan anyagokat, amelyeket eddig még nem adtak ki nyomtatásban.

---

¹¹² HERMANN Egyed: A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig. – München : Aurora Könyvek, 1973. – p. 299.

Remélem, dolgozatommal hozzájárultam a 18. századi magyar művelődéstörténet egy szeletéhez és sikerült egy kicsit jobban megismertetni az egyházi réteg kultúrapártoló tevékenységét, könyvgyűjtési szokásait és eloszlatni azt a közhelyet, miszerint a katolikus papok csak katolikus és vallásos könyveket gyűjtenek, olvasnak. Zárszóként Cato híres mondását idézem, mivel ez tükrözi mindazt a folyamatot, amely ekkor Egerben elindult, vagyis „*gyűjtve a bölcs tanokat lelked művelni ne szűnjél, mert tudomány nélkül létünk a halál üres árnya.*”

7. Képek jegyzéke

1. ábra: Barkóczy Ferenc egri püspök képmása 270
 Forrás: Barkóczy Ferenc hercegprímás. - In: *Magyarország története III. Károlytól a bécsi congresszusig* / Marczali Henrik. - 8. kötet. - Budapest : Athéneum, 1898. - p. 295.
2. ábra: Androvics által építtetett Kispéposti Palota.....284
 Forrás: Saját készítésű fotó
3. ábra: Az Allgemeine Historie, amely nem szerepel a könyvjegyzékben 287
 Forrás: Allgemeine Historie der Reisen zu Wasser und Lande. – Leipzig : Arkstee und Merkus, 1748-1749. - 26 cm. - Lh.: EFKT. Hh. V. 47-50.
4. ábra: Franciscus Erasmus alkotása a tengeren túli kertekről 291
 Forrás: Ost- und West-Indischer wie auch Sinesischer Lust- und Stats-Garten. – Nürnberg : J. A. Endter, 1668. - 33 cm. - Lh.: EFKT. Nn. IV. 1-2.

8. Felhasznált könyvtárak, levéltárak, gyűjtemények és kifejezések rövidítés-jegyzéke

AV: Archivum Vetus
 Bd.: Band, német kifejezés, jelentése: kötet
 Collegium: Collegium Germanicum ungaricum
 Ed.: editio, latin kifejezés, jelentése: kiadás
 EFKT: Egri Főegyházmegyei Könyvtár
 EFL: Egri Főegyházmegyei Levéltár
 EHFK: Egri Hittudományi Főiskola Könyvtára
 HML: Heves Megyei Levéltár
 Lh.: Lelőhely
 MAMÚL: Magyar művelődéstörténeti lexikon
 MKL: Magyar katolikus lexikon
 OSZK: Országos Széchényi Könyvtár
 P.: pars, latin kifejezés, jelentése: rész
 Th.: Theil, német kifejezés, jelentése: rész
 Tom.: tomus, latin kifejezés, jelentése: könyv
 Vol.: volumen, latin kifejezés, jelentése: kötet

1. Korabeli helynevek feloldása

Agriae	→ Eger
Augustae Vindelicorum	→ Augsburg
Coloniae Agrippinae	→ Köln
Coloniae Allobrogum	→ Genf
Cölln	→ Köln
Ferrariae	→ Ferrara
Frankfurti a.M.	→ Frankfurt am Main

Herbornae Nassoviorum	→Herborn (Hessen-Nassau)
Kueffstain	→ Kufstein
La Haye	→ Hága
Leipzig	→ Lipcse
Lipsiae	→ Lipcse
Lugdini	→Lyon
Napoli	→ Nápoly
Neapoli	→ Nápoly
Olomuci	→ Olmütz
Tyrnaviae	→ Nagyszombat
Venetia	→ Velence
Venezia	→ Velence
Viennae	→ Bécs
Vindobonae	→ Bécs
Wirceburg	→ Würzburg

Forrás:

MAXWELL, Robert L.: *Latin Place Names* [elektronikus dokumentum], közread. Bibliographic Standards Committee. – Szöveg. – Hozzáférés módja:

URL: <http://net.lib.byu.edu/~catalog/people/rml/latin/names.htm#top>. [Letöltés: 2012.04.20.]

Az Agriae kifejezés a megadott forrásban nem szerepel, de több, mint valószínű, hogy Egert jelenti.

2. Androvics Miklós EFKT-ban őrzött és autopszia útján vizsgált könyvei

001.

Clericus instructus seu doctrina moralis...in singulis anni dies...venerabili clero ad meditando et praedicandum proposita...a quodam parrocho anonymo...latinitate donata a quodam canon. Regulari S.P. Augustini. Pars 1-4.

Augustae Vindelicorum : [s.n.], 1752. - 517, 18; 505,15; 18, 484, 581, 18 p. ; 17 cm

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. - Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Clericus instructus. Aug. Vind. 1752. – Lh.: EFKT. A.IX. 7-10. – Elmékedésgyűjtemény papság részére

002.

Alstedius, Johannes Henricus (1588-1638)

Encyclopaedia septem tomis distincta. 1-2. Tom. / Johannes H. Alstedius. - Herbornae Nassoviorum : [s.n.], 1630. - 12,1216 p. , 79 t. 3. térkép 6 naptár; 1310 p., 88 t., 2 metszet ; 34 cm

Fehér pergamenkötés. - Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Alstsdii Joa. Enciclopedia Herbornae 1630. – Lh.: EFKT. B. IV. 12-13. - Enciklopédia

003.

Colombiere, Claude de la (1641-1682)

Sermoni sacri...tradotti dalla lingua francese nell' italiana. 1-2. Tom. / Claudio Colombiere. – Venezia : Stamperia Baglioni, 1717. - 22, 487;8, 350 p. ; 24 cm

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. - Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Colombieri Claudii Sermones. Venetiis 1717. – Lh.: EFKT. E. VI. 9-10/1. - Prédikációgyűjtemény

004.

Colombiere, Claude de la (1641-1682)

Riflessioni Cristiane del ... / Claudio Colombiere. – Venezia : Stamperia Baglioni, 1717. - 112 p. ; 24 cm

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. - Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Colombieri Claudii Sermones. Venetiis 1717. – Lh.: EFKT. E. VI. 10/2. - Prédikáció-gyűjtemény

005.

Plutarchos Chaeronensis (Kr.u. 45-125)

Quae supersunt omnia graece et latine...annotationibus instruxit Io[annes] Iacobus Reiske. 1-5. Tom. – Lipsiae : G. Th. Georgi, 1774-1776. - 66, 867; 972; 940; 1018; 730 p., 5. t. ; 22 cm.

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. - Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Plutarchus. Lipsiae 1774. – Lh.: EFKT. F. VII. 20-24. – Görög történetírás

006.

Lanzmar Ferenc

Mausoleum potentissimorum Hungariae regum et ducum...cui addita est: Compendiosa Chronologia Hungariae : sive cathalogi:...palatinorum et locumtenentum... primatum... episcoporum Agriensium / [coll. Lanzmar Ferenc]. – Agriae : Bauer, 1759. - 14, 239,2; 182; 94 p. ; 17 cm.

Bőrkötés, bordázott, vaknyomásos. - Liber gradualis. 1759. - Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Ejusdem Mausoleum Hung. Regum. Agriae. – Lh.: EFKT. F. IX. 172. – Magyarországi történeti személyiségek

007.

[Berthold von Chiemsee] (1465-1543)

Tewtsch Rational über das Ambt heiliger mess. + Keligpuchel. Ob. Der kelig ausserhalb der mess zeraichen sey. – Kueffstain : [s.n.], 1535. - [72,76] p. ; 27 cm.

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. - Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Rationale supra Missae Sacrificium. 1535. – Lh.: EFKT. H. V. 29. – Szentmiseáldozat. – Szentáldozás egy szín alatt

008.

Kelemen, XIV., pápa (1705-1774)

Merkwürdige Briefe des Pabstes Clemens des [vierzehnten] XIV. - 2 Th. – Frankfurt ; Leipzig : Gebr. Van Düren, 1776. - 14, 294, 14; 6,292,12 p. ; 18 cm

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. - Ex libris Rni D. Nicolai Androvics A. defundi 1777, Spectet libros v.Capituli Agriend. - Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Celementis P XIV epistolae Francofurti 1776. – Lh.: EFKT. H. VIII. 25. – Egyházkormányzati diplomáciai levelezés

009.

Piasecius, Paulus

Praxis episcopalis et ecclesiastica omnia et singula offiucium, potestatemque episcopi concernentia complectens / Paulus Piasecius. - 3. ed. - Coloniae Agrippinae : Balthasar ab Egmond, 1665. - 12, 670, 30 p. ; 18 cm

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. - Possessor bejegyzés: colonia Agrippina sumptibus Balthasaris ab Egmond Anno 1665. Nicolai Androvics Canonici Agriensis 1768. - Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Piasecii Pauli praxis Episcopalis. Coloniae Agrip. 1665. – Lh.: EFKT. H. VIII. 31/1. – Püspöki hatalom. Kötelességek

010.

Wintzler, Christophorus (1569-1623)

Tractatus de jurisdictione episcoporum Germaniae / Christop. Wintzler. - Coloniae Agrippinae : Balthasar ab Egmond, 1665. - 48 p. ; 18 cm

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. - A mű nem szerepel az eredeti könyvjegyzéken. – Lh.: EFKT. H. VIII. 31/2. – Püspöki joghatóság. Németország

011.

Jordanus, Pacis

Elucubrationes diversae tribus voluminibus distinctae. Ed...accuratior. / Pacis Jordanus. - Coloniae Allobrogum ; Lugduni : Fratres de Tournes, 1729. - 3 db. : ill. ; 36 cm.

1.Vol. - De re sacra. - 58,520 p.
 2.Vol. - De re beneficiaria. - 24,646 p.
 3.Vol. - De re judiciali. - 24, 666 p.
 Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. - Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Jordani Pacis Eppi elucubrationes. Col. Alob. 1729. – Lh.: EFKT. L. III. 29-31. – Egyházi jog. Kánonjog

012.

Liber gradualis 1763. : praeses Josephus Pintér, Carolus Roth : graduatus Joannes Androvics. - Tyrnaviae, 1763, [Typ. Universitatis Soc. Jesu]. - 22 cm

1. Confessionum libri tredecim, [et] Sermones Domini in monte secundum Matthaeum libri duo. - 8, 240, 102 p.

2. Assertionis theologiae de gratia Salvatoris ac de Sacramentis in genere...quas in...Archiepiscopali Societatis Jesu Universitate Tyrnaviensi anno 1763...publice propugnavit...ex praelectionibus Josephi Pintér, Caroli Roth. - 8 p.

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. - Liber gradualis 1763. - A mű nem szerepel az eredeti könyvjegyzéken. – Lh.: EFKT. L. VII. 21. - Patrológia

013.

Genuensis, Antonius

Elementa metaphysicae mathematicum in morem adornatorum. 1-4. Tom. / Ant. Genuensis. - 2. ed. – Neapoli : B. et I. Gessari, 1751. - 24,85,291; 16,303; 16, 392; 32,219, 19,2 p. ; 18 cm

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. - Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Genuensis Antonii Elementa metaphysicae. Neapoli 1751. – Lh.: M. I*. 69-72. – Természetfilozófia

014.

Genuensis, Antonius

Elementorum artis logico-criticae libri [quinti] V. / Ant. Genuensis. - 2. ed. – Venetiis : Thomas Bettinelli, 1752. - 12,340 p. ; 18 cm.

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. - A mű nem szerepel az eredeti könyvjegyzéken. Lh.: EFKT. M. I*. 73. – Természetfilozófia

015.

Mendoza, Franciscus de

Commentarium in quatuor libros regum. 1-3. Tom. / Franciscus de Mendoza

1-2. Tom. - Coloniae Agrippinae : P. Henning, 1628. - 30, 564, 40; 12, 636, 91 p.

3. Tom. – Lugdini : I. Cardon, 1631. - 30, 432, 49 p.

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. - Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Mendoza Franc: Commentarius in 4 Libros ReSum. Colon. Agr. 1628. – Lh.: EFKT. M. III. 29-31. – Szentírásmagyarázat. Királyok könyve

016.

Guevarra, Antonius de

Mons Calvariae oder Passions Concept – und Predigen... : übers. Aegidius Albertinus. - 2 Th. / Ant. De Guevarra. – Cölln : J. Widenfelds Erben : G. de Berges, 1686. - 8,8,340; 375,3 p. ; 21 cm.

Fehér pergamenkötés. - Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Ejusdem Mons Calvariae. Coloniae 1686. – Lh.: EFKT. O. I*. 9. – Krisztus szenvedése

017.

Thomasius, Josephus Maria (1649-1713)

Opera omnia : studio curaue Josephi Balnchini Veronensis. / Jos. Maria Thomasius. – Romae : H. Mainardi, 1741. – 38 cm

1/1. Tom. - De liturgia, et psalmodia antiqua Hispanica, Gothica etc. - 48, 311, 136 p. : ill.

1/2. Tom. - Psalterium cum Canticis litterali explanatione dilucidatum. - 137-546 p.

Aranyozott fekete bőrkötés, bordázott, piros metszésű. - Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Thomasii Jos: Opera. Romae 1741. – Lh.: EFKT. O. III. 2. – Liturgiátörténet. – Szentírás magyarázat. Zsoltárok

018.

Langius, Josephus (1570-1615)

Novissima polyanthea in libros [viginti] XX dispertita : opus...celebriorum, sententiarum : primum quidem a Dominico Nano Mirabellio, Bartholomaeo Amantio, Francisco Tortio...collectum, nunc...opera et studio Josephi Langii. - Francofurti am Main : Haeredes Lazari, 1617. - 12,572, 573-1530, 1 p. : ill. ; 36 cm

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. - Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Láng Jos: Polyanthaea. Francof. 1617. – Lh.: EFKT. O. IV. 20-21. – Bölcs mondások

019.

Lana, Francesco (1631-1687)

Prodomo overo saggio di alcume inventioni nuove premesso all' arte maestra / Francesco Lana. – Brescia : Rizzardi, 1670. - 8,252 p., 20 t. ; 30 cm

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. - Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Luna Franc, prodromus. Bresciae 1670. – Lh.: EFKT. R. IV. 14. – Reneszánsz kori találmányok

020.

Exempla Biblica in materias morales distributa, olim conscripta a reverendissimo domino, domino Nicolao Hanapo ...nunc vero post complures hujus aurei operis factas editiones in diversis locis, & temporibus, in ordinem alphabeticum redacta. – Wirceburgi : Lochneri & Mayeri, 1744. - 14, 334, 6 p. ; 16 cm

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. - Androvics 1757-ben írta be a nevét. - Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Hanapi Nicolai exempla Biblica. Viceburgi 1744. – Lh.: EFKT. R. VIII. 8. – Példabeszéd gyűjtemény. Erkölcsstan

021.

Vita beatae Cunegundis, Regiae Hungariae principis, ac deinde Reginae Poloniae, et patronae Polonico Idiomate a Martino Francovicz... / Transl. Franciscus Petrykovski. – Tynnaviae : Typis Academicis Societatis Jesu, 1744. - 23, 162, 7 p. ; 22 cm

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. - Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Francovics Mart. Vita B Cunegundis. Tyrn. 1744. – Lh.: EFKT. R. VIII. 13. – Szentek élete. Boldog Kinga

022.

A' barmokrul Austriában tett rendelések, mellyek az 1729dik és 1730dik esztendőekben uralkodott marha döginék alkalmatosságával az uraságok majorosainak bé adott tudósításokból szedegtetettek, és mind a meg őltalmazásra, mind a gyógyításra készítettettek...ki botsájtattak / ford. Szattmáry Király György. – Eger : Bauer, 1760. - 120,12 p. ; 17 cm

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. - Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Rendelések a barmokrul. Agriae 1760. – Lh.: EFKT. S. X. 22. – Állattenyésztés

023.

Waczulik, Martinus

Cantus Gregorianus, pausarum, tonorum, aliquorum hymnorum et antiphonarum, ac aliorum quae in alma provincia Hungariae Sanctissimi Salvatoris Fratrum Minorum strictioris observantiae...cantari consueverunt. – Olomucii : F.A. Hirnle, 1735. - 108 p. ; 21 cm

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. - Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Cantus Gregoriánus Franciscanorum. Olomucii 1735. – Lh.: EFKT. T. VIII. 7. – A ferences rend liturgikus énekeskönyve

024.

Exercitia animae religiosae in beata solitudine, in quibus per peccatricem inscipit út tempissime poeniteat...ordinata per R.P. Rupertum Mrm. Streibig. – Sopronii : Typis Joan. Josephi Siess, 1757. - 387 p. ; 17 cm

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. – A borítótábla sérült. – Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Streibig Rup. exercitia animae. Sopron 1757. – Lh.: EFKT. T. IX. 45. – Gyakorlati vallásos útmutató. Léleképítés

025.

Colloquium magistri cum discipulo super systemate praedestinationis divinae altero thomistico altero scholae Societatis Jesu. – Tyrnaviae : Typis Academicis Societ. Jesu, anno 1750. – 159 p. ; 16 cm

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. – Latin nyelvű közlés az eredeti könyvjegyzéken: Praedestinationis de Systemate colloquium. Tyrn. 1750. – Lh.: EFKT. T. X. 17. – Beszélgetésgyűjtemény

026.

Bertalanffi Pál (1706-1763)

A' nagyra vágyódó világ fiának az embernek változó sorsáról irgalmas panaszsa: kit ... a Mennyei Genius...az üdvösséges igasságnak ismertetére oktattya / Bertalanffi Pál. - 2. kiad. – Kassa : Academiai ny, 1761. - 159 p. ; 17 cm

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. – Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Bertalanfy Pauli Caelestis genius. Cassoviae 1761. – Lh.: EFKT. T. X. 52. – Bölcselő költemény

027.

Loredano, Gio[vanni] Francesco (1607-1661)

Lettere, divise in cinquantadue capi e raccolte da Henrico Gible. - 2 P. / Francesco Loredano. – Venetia : Guerigli. - 2 db. – 15 cm

1.P. - 18. ed. - 1673. - 489, 15 p., 1 t.

2.P. - 6. ed. - 1671. - 459, 18 p., 1 t.

Félbőr kötés. – Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Loredani Franc: epistolae. Venetiis 1673. – Lh.: EFKT. U. XI. 67-68. - Levelezés

028.

Haeteno, D. Benedicto

Scholae cordis liber tertius : dei erga Cor humanum beneficia / Auctore D. Benedicto Haeteno. – [s.l.] : [s.n.]. - 273-553, 23 p.

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. – Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Schola cordis. – Lh.: EFKT. Aa. I*. 114. – Elmélkedés. Lelki értekezés

029.

Seivert, Johannes (1735-1785)

Inscriptiones monumentorum Romanorum in Dacia Mediterranea / Johann Seivert. – Viennae : J. Th. De Trattner, 1773. - 8, 191,9 p. ; 26 cm

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. – Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Seivert Joan: Inscriptiones monumentorum Romanorum in Dacia. Viennae 1773. –Lh. EFKT. Cc. V. 40. – Epigrafika. Erdély

030.

Liber gradualis 1764. : praes. Antonius Muszka, Carolus Roth. : graduatus Joannes Androvics. – Tyrnaviae : Typ. Coll. Academici Soc. Jesu, 1764. - 10, 38, 518, 6 p. ; 21 cm

1.Homiliae ad Statuis ad populum Antiochenum habitae : item Homiliae ejusdem de Poenitentia.

2.Assertiones ex universa theologia in...Archi-episcopali Soc. Jesu Universitate Tírnaviensi anno 1764...[quas] publice propugnaret Joannes Androvics ... ex praelectionibus Antonii Muszka...et Caroli Roth...sub auspiciis...Caroli e comitibus Eszterházy...episcopi Agriensis.

Aranyozott piros bőrkötés, bordázott, arany metszésű, aranyozott szegélyű. – Liber gradualis 1764. - Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: S Chrysostomi Joan: Homil. de Statuis. Tyrnav. 1764. – Lh.: EFKT. Cc. VI. 19. - Patrológia

031.

De decreto gratiani dissertatio, quam sub sacratissimis auspiciis Romanorum Imperatricis Mariae Theresiae Hungariae et Bohemiae reginae apostolicae ... praeside Paulo Iosepho Rieggeric...defendendam suscepit Nicolaus Leszkoczy de eadem. – Vindobonae : Typis Ioannis Thomae Trattner, 1760. - 34, 256, 275 [257!] p.

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. – Androvics kézírása át van húzva. - A mű nem szerepel az eredeti könyvjegyzéken. – Lh.: EFKT. Dd. I**, 76. - Dekrétumgyűjtemény

032.

Apponyi Balázs (†1637)

In divini et regii prophetae David triadem quinquagenariam, seu Psalterium Interpretatio Poetica. - Viennae Austriae : Typ. Matthaei Formicae, 1624. - 12, 644, 2 p. ; 20 cm.

Fehér pergamenkötés. - Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Apponyi Blasii in psalterium interpretatio Poetica. Viennae 1624. – Lh.: EFKT. Gg. I*. 28. és RMK III. 1355. – Szentírásmagyarázat. Zsoltárok

033.

[Prileszky, János] (1709-1790)

Notitia sanctorum patrum, qui duobus primis seculis floruerunt : acta et scripta eorum compendio exhibens. – Tyrnaviae : Typ. Academicis Soc. Jesu, 1753. - 4,522 p. ; 18 cm.

Bőrkötés, bordázott. - A mű nem szerepel az eredeti könyvjegyzéken. – Lh.: EFKT. Hh. I. 37. - Patrológia

034.

Uebersetzung der Allgemeinen Welthistorie die in England durch eine Gesellschaft von Gelehrten ausgefertigt worden. – 26 cm

1-30. Bd. / [George Sale, John Swinton et al.] ...mit Anmerkungen vermeret Siegmund Jacob Baumgarten, Friedrich Eberhard Rambach [et. al.]. – Halle : Johann Justinus Gebauer, 1746-1765. - Ill., 30 db kötet, 195 t.

31-38. Bd.: Fortsetzung der Allgemeinen Welthistorie durch eine Gesellschaft von Gelerhten in Teutschland und Engeland ausgefertigt von August Ludwig Schlözer, Johann Georg Meusel et al. – Halle : Johann Justinus Gebauer, 1771-1774. - 8 db. – 30 t.

39-44. Bd.: Samlung von Erleuterungsschriften und Zusätzen zur algemeinen Welthistorie. - 1-6. Bd. – Halle : Siegmund Jacob Baumgarten, 1747-1765. - 6 db. - 16 t.

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. –Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Baumgarten Sigis: et continuatorum Historia. – Lh.: EFKT. Hh. V.1-44. – Egyetemes történet

035.

Allgemeine Historie der Reisen zu Wasser und Lande; oder Samlung aller Reisebeschreibungen, welche in verschiedenen Sprachen von allen, Völkern herausgegeben worden...durch eine Gesellschaft gelehrter Männer im Englischen zusammen getragen, und ... ins Deutsche übersetzt. – Leipzig : Arkstee und Merkus, 1748-1749. - 26, 876 p., 39 t.; 60,520, 36 p., 41 t.; 12, 667, 29 p., 33 t.; 6, 726, 50 p., 46 t. ; 26 cm

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. – Kötése sérült. - A mű nem szerepel az eredeti könyvjegyzéken. – Lh.: EFKT. Hh. V. 47-50. – Földrajzi felfedezések. Utazások

036.

Nonnotte, [Claude-Francois] (1711-1793)

Philosophisches Lexikon der Religion, worinnen alle von den Ungläubigen angefochtene Religionspunkte...beantwortet werden : aus dem Französischen. - 1-2. Bd. – Augsburg : Veith, 1775. - 88,686,2; 4,784 p. ; 20 cm.

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. – Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Lexicon Philosophicum Religionis. Augustee 1775. – Lh.: EFKT. Ii. VI. 25-26. – Teológiai lexikon

037.

Foebeus, Franciscus Antonius

Institutionum juris canonici sive primorum totius sacrae jurisprudentiae elementorum libri quatuor / Franc. Ant. Foebeus. – Venetiis : Nicolaus Pezzana, 1735. - 10,508,10 p. ; 16 cm.

Fehér pergamenkötés. - Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Phoebei Franc. Institutiones Juris Can. Venetiis 1735. – Lh.: EFKT. Kk. I*. 23. – Egyházi jog. Kánonjog

038.

[Schmidlin, Johann Christoph]

Geschichte des gegenwärtigen Kriegs zwischen Russland, Polen und der Ottomanischen Pforte. 1-36. Th. - Frankfurt ; Leipzig : [s.n.], 1771-1775. - 40 t. ; 21 cm

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. - Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Belli novissimi inter Russiam Poloniam et Tureas Historia. Lipsiae 1771. – Lh.: EFKT. Kk. V. 26-30. - Orosz-török háború 1761-1775. Lengyel-török háború 1761-1775

039.

Nardi, Isidoro

Il segretario principiante, ed istruito, lettere moderne. - 2 P. – Venezia : Francesco Storti, 1729. - 4,200; 300 p. ; 16 cm

Fehér pergamenkötés, bordázott. - Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Nardi Isidori Secretarius initians. Venetiia 1729. – Lh.: EFKT. Ll. I*. 19. – Levelezés

040.

Tacitus, C[aius] Cornelius (Kr.u. 56-117)

Opera : iterum recensuit notas integras Iusti Lipsii, I. F. Gronovii, Nic. Heinsii et suas addidit Io[annes] Augustus Ernesti. - 2 Tom.- Lipsiae : Weidmann : Reich, 1772. - 60, 896; 752, 174 p., 1 t. ; 21 cm

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. - Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Cornelii Taciti opera. Lipsiae 1772. – Lh. EFKT. Mm. V. 3-4. – Történet. Római Birodalom

041.

Osorius, Hieronymus

De gloria, libri [quinque] V. ad Ioannem Tertium, Lusitaniae regem. + De nobilitate civili et christiana, libri 5. – Coloniae : Petrus Cholinus, 1627. - 72,447,31 p. ; 14 cm.

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. - Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Osorii Hyer. de Gloria. Coloniae 1627. – Lh.: EFKT. Mm. VII. 54. – Etika. Erkölciség. Keresztény ember méltósága

042.

[Franciscus, Erasmus]

Ost- und West-Indischer wie auch Sinesischer Lust- und Stats-Garten. – Nürnberg : J. A. Endter, 1668. - 36, 1762, 36 p., 63 t. : ill. ; 33 cm

1.Th. - Die edelsten Blumen, Kreuter, Bäume...in Ost-Indien, Syma und America

2.Th. - Das Temperament der Lufft und Landschafften dasselbst; die Beschaffenheit der Felder, Welder, Wüsteneyen

3.Th. - Das Stats-Wesen, Policy-Ordnungen, Hofsäte, Paläste

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. - Kötése sérült. - Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Erasmi Franc: Hortus Ind. et Sinen. Norimbergae 1668. – Lh.: EFKT. Nn. IV. 1-2. – Tengeren túli kertművészet

043.

[Herz, Joseph] (1718-1803)

Vertraute Briefe zwischen einigen Geistlichen von dem vorgeblichen Verderbnisse der Geistlichkeit sammt derselben Hauptquellen. - 2 Bd. - Neue Aufl. – Augsburg : Matthaus Rieger, 1773. - 30, 388, 8, 24; 18, 32, 452, 16 p. ; 17 cm

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. - Androvics tulajdonbejegyzése át van húzva: Libris mri dni nicolai androvicos, a kézírás nem az övé. Ami be van írva és nincs áthúzva: per countinationem possidet MACA. - A mű nem szerepel az eredeti könyvjegyzéken. – Lh.: EFKT. Pp. I*. 26-27. – Papság. Kritika

044.

Renzi, Bernardine

Discorsi vari. / Bern. Renzi. – Roma : Giosepe Vannacci, 1683. - 34,364,63 p. ; 20 cm

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. – Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Renzi Bernardi Sermones. Romae 1683. – Lh.: EFKT. Pp. I*. 26. - Dogmatika. Elmélkedések

045.

[Santagata, Saverio]

Vita del venerabile Francesco Camacho religioso dell' Ordine di S[an] Giovanni di Dio compilata da un sacerdote della Compagnia di Gesu : e dal molto rev[erendissimo] Domenico Maria Betri. – Napoli : Felice Carlo Mosca, 1748. - 10,192 p., 1 t. ; 24 cm

Fehér pergamenkötés. - Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: V Camachi Francisci vita. Neapoli 1748. – Lh.: EFKT. Qq. VIII. 10. – Ferenc, Szent, Camacho élete

046.

Histoire des revolutions de Hongrie, ou l'on donne une idée juste de son legitime gouvernement. - 1-6. Tom. - La Haye : Jean Neaulme, 1739. - 6,446; 2, 352; 2, 391; 2, 362; 2, 410; 2, 380, 92 p., 2 t. ; 17 cm

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. – Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Hungariae revolutionum historia- Hayae 1739. – Lh.: EFKT. Rr. I**. 29-34. – Történet. Magyarország. Forradalmak 1000-1709

047.

Seneca, L[ucius] Annaeus (Kr.e. 4- Kr.u. 65)

Opera omnia accessit a viris doctis ad Senecam annotatorum delectus. - Ed. Emendatior. – Lipsiae : Hered. Weidmanni et Reichium, 1770. - 16, 1010, 107 p., 1 t. ; 21 cm

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. – Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Senecae Annaei opera omnia. Lipsiae 1770. – Lh.: EFKT. Ss. VII. 17. - Filozófia. Latin irodalom

048.

Leurenus, Petrus

Vicarius episcopalis, sive tractatus quaternarius, per quaestiones et responsa canonica deductus / Petr. Leurenus. - Coloniae Agrippinae : Pütz, 1739. - 16, 232, 52 p. ; 36 cm

Aranyozott fekete bőrkötés, bordázott, piros metszésű. – Kötése sérült. - Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Leurenii Petri Vicarius Epplis. Colon. Agr. 1739. – Lh.: EFKT. Ss. I. 7. – Egyházi jog. Kánonjog.

049.

Casus conscientiae de mandate...Prosperi Lambertini...deinde...Benedicti XIV. propositi atque resoluti : opus confessarii...necessarium. – Ferrariae : Occhi, 1764-1767. - 4, 278; 164; 90, 118 p. ; 24 cm

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. – Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Benedicti P XIV: Casus Conscientiae. Ferrariae 1764. – Lh.: EFKT. Uu. VI. 38. – Kazuisztika. Erkölcstudomány

050.

Cornelius, Nepos (Kr.e. 100-25)

Quae exstant omnia a mendis accuratissime expurgata / Nepos Cornelius. – Venetiis : Remondini, 1751. - 120 p. ; 16 cm.

Félbőr kötés. - Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Corneli Nepotis opera. Venetiis 1751. – Lh.: EFKT. Ww. V. 26/2. – Latin irodalom. Római Birodalom

3. Androvics Miklós EHFK-ban őrzött és autopszia útján vizsgált könyve

001.

Baumgarten, Siegmund Jacob (1706-1757)

Samlung von Erleuterungsschriften und Zusaßen zur allgemeinen Welthistorie / herausgegeben von Siegmund Jacob Baumgarten [...]. – Halle : Johann Justinus Gebauer. – 35 cm

1. Th. – 1747. – 456, 284 p.

2. Th. – 1748. – 650 p.

Aranyozott bőrkötés, bordázott, piros metszésű. – Pecsétfelirat a címlapon: Az Egri Papnevelő Könyvtára. - Latin nyelvű adatközlés az eredeti könyvjegyzéken: Baumgarten Sigis: et continuatorum Historia Universalis. Hallae 1746. – Lh.: EHFk. D.I.2-3. – Egyetemes történet. Ókor

4. Levéltári források

Egri Főegyházmegyei Levéltár, Archivum Vetus IV., Acta de studiis et scholis. Nr. 543. *Inventarium Reverendissimi Domini Nicolai Androvics, Praepositi BMV de Castro Agriensi, Canonici Agriensis*

Heves Megyei Levéltár, Eger, *Egri Káptalan Magánlevéltára. Nagypréposti iratok 3. XII-2/d/52 Liber continens acta venerabilis capituli ecclesiae cathedralis agriensis ab anno domini 1705*

5. Felhasznált irodalom

Az egri egyházi fő-megye névkönyve .... - 1849-ik ÉVRE. - Eger : EFKT, 1849. - 196 p.
ANTALÓCZI Lajos: Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár története : 1783-1989 / Antalóczi Lajos. – Eger : [s.n.], 1989. - 64 p.

BITSKEY István: Barkóczy Ferenc és egri nyomdája : a magyar könyvnyomtatás 500 éves évfordulóján / Bitskey István. - In: *Hevesi Szemle*. - 1. évf. 4. sz. (1973), pp. 39-40.

BITSKEY István: Androvics Miklós egri könyvtára 1777-ben / Bitskey István. - In: *Magyar könyvszemle*. - 90. évf. 3-4. sz. (1974), pp. 325-331.

BITSKEY István: Iskolai színjátszás a római Collegium Germanicum Hungaricumban / Bitskey István. - In: *Iskoladráma és folklór : a noszvaji hasonló című konferencián elhangzott előadások* / szerk. Pintér Márta Zsuzsanna, Kilián István. - Debrecen : KLTE Néprajzi Tanszék, 1989. - pp. 27-33. - (Folklór és etnográfia ; 50.)

BITSKEY István: Római hatások a barokk kori magyarországi főpapi könyvgyűjtésben / Bitskey István. - In: *Kétszáz éves az egri Főegyházmegyei Könyvtár : 1793-1993 : emlékbeszédek* / szerk. Antalóczi Lajos. - Eger : Heves Megyei Múzeumi Szervezet, 1993. - pp. 83-91. - (Különlenyomat az Egri Főegyházmegye Sematizmusa 6-ból)

BITSKEY István: Hungáriából Rómába : a római Collegium Germanicum Hungaricum és a magyarországi barokk művelődés / Bitskey István. - Budapest : Nemzeti Tankvk., 1996. - 267 p. - (Italianistica Debreceniensis. Monográfiák / Olasz Felvilágosodás és Romantika Kutatóközpont ; 2.)

BITSKEY István: Püspökök, írók, könyvtárak : egri főpapok irodalmi mecénatúrája a barokk korban / Bitskey István. - Eger : Heves Múzeumi Szervezet, 1997. - 152 p. - (Studia Agriensia, ISSN 0231-0244 ; 16.)

BITSKEY István: Műveltség és tudomány a barokk Egerben / Bitskey István. - In: *Hevesi napló : Heves megyei irodalmi és közművelődési folyóirat*. - 7. évf. 6. sz. (1998. dec.), pp. 24-28.

BITSKEY István: Virtus és religio : tanulmányok a régi magyar irodalmi műveltségről / Bitskey István. - Miskolc : Felsőmagyarország Kiadó, 1999. - 276 p.

- BITSKEY István: A barokktól a felvilágosodásig : kiállítás megnyitó az Egri Főegyház-megyei Könyvtárban / Bitskey István. - In: *Agria : irodalom, művészet, kritika.* - 2. évf. 4. sz. (2008), pp. 105- 108.
- BOZSIK Pál: Az egri papnevelés története a XVIII. században 1780-ig : hittudori értekezés / Bozsi Pál. - Eger : Érseki Lyceumi Könyvnyomda, 1910. - 217 p.
- DÓKA Klára (összeáll.) Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa 5. : Egri Főegyház-megye / összeáll. Dóka Klára. - Budapest : Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Alapítvány, 1998. - 214 p. - (Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa / Szántó Konrád. - 5.)
- ECSEDY Judit, V.: A könyvnyomtatás Magyarországon a kézisajtó korában : 1473-1800 / V. Ecsedy Judit. - Budapest : Balassi Kiadó, 1999. - 372 p.
- FÜLÖP Géza: A magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban. - Budapest : Akad. K., 1978. - 290 p. - (Irodalomtörténeti könyvtár ; 33.)
- FÜLÖP Géza: Egyházi könyvtárak művelődési és emberformáló szerepe a magyar történelemben / Fülöp Géza. - In: *Kétszáz éves az egri főegyházmegyei könyvtár : 1793-1993 : emlékbeszédek / szerk. Antalóczi Lajos.* - Eger : EKTf : EFKT, 1995. - pp. 23-33. - (Az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola és az Egri Főegyházmegyei Könyvtár kiadványai ; 1.)
- HERMANN Egyed: A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig / Hermann Egyed. - 2. jav. kiad. - München : Aurora Könyvek, 1973. - 582 p. - (Dissertationes Hungaricae ex historia ecclesiae ; 1.)
- KISS Péter: Az egri főegyházmegyei könyvtár és az egyetemi gondolat XVIII. századi története / Kiss Péter. - In: *Agria / szerk. Petercsák Tivadar és Veres Gábor.* - Eger : DIV, 2001. - pp. 221-253. - (Az egri Dobó István Vármúzeum évkönyve ; 37.)
- KLANICZAY Tibor: A magyar barokk irodalom kialakulása : első közlemény / Klaniczay Tibor. - In: *Irodalomtudományi közlemények.* - 64. évf. 3. sz. (1960), pp. 319-341.
- KSZ/6 Bibliográfiai leírás. Régi nyomtatványok : könyvtári és szakirodalmi tájékoztatási szabályzat / a szabályzatot készítette Wojtilláné Salgó Ágnes ; szerk. Berke Barnabásné ; közreadja a Könyvtári és Szakirodalmi Tájékoztatási Szabványosítási Bizottság. - Budapest : OSZK, 2009. - 109 p.
- LÖFFLER Erzsébet: Az egri Líceum művelődéstörténeti szerepe a XVIII-XIX. században [elektronikus dokumentum] : elhangzott Besztercebányán 2007. novemberében / Löffler Erzsébet, Balogh Ferenc. - Szöveg. - Hozzáférés módja: URL: <http://efkt.hu/el-adasok-tanulmanyok-publikaciok>. [Letöltés: 2012.04.11]
- LÖFFLER Erzsébet: Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár / Löffler Erzsébet. - Eger : EFKT, 2012. - 63 p., 15 t.
- Magyarország műemlékjegyzéke : Heves megye / közread. a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal. - Budapest : KÖH, 2005, 176 p : ill. - (Magyarország műemlékjegyzéke / Haris Andrea)
- MAXWELL, Robert L.: Latin place names [elektronikus dokumentum] : found un the imprints of books printed befora 1801 / created and maintained by Robert L. Maxwell ; közread. Bibliographic Standards Committee. - Szöveg. - Hozzáférés módja: URL: <http://net.lib.byu.edu/~catalog/people/rml/latin/names.htm#top>. [Letöltés: 2012.04.20.]

- MESZLÉNYI Antal: A magyar hercegprímások arcképsorozata : 1707-1945 / Meszlényi Antal. - Budapest : Szent István Társulat, 1970. - 443 p.
- SOÓS Imre: Az egri egyetem felállításának terve : 1754-1777 / Soós Imre. - Eger, [s.n.], 1967. - 431 p. - (Az Egeri Tanárképző Főiskola tudományos közleményei ; 5.)
- SUGÁR István: Az egri püspökök története / Sugár István. - Budapest : Szent István Társulat, 1984. - 460 p. - (Az Egeri Főegyházmegye schematizmusa ; 1.)
- SURÁNYI Imre: Eger főpásztorainak, főpapjainak és felsőfokú tanintézményeinek liber gradualisai az egri Főegyházmegyei Könyvtárban / Surányi Imre. – In: *Emlékkönyv ...Seregély István egri érsek aranymiséje alkalmából* / szerk. Löffler Erzsébet és Seregély György. – Eger : EFKT, 2005. – 311 p.
- SZARVASI Margit: Magánkönyvtáraink a XVIII. században : főpapok és főurak, nemesek és polgárok gyűjteményei / Szarvasi Margit. - Budapest : MNM : OSZK, 1939. - 131 p. - (Az Országos Széchényi Könyvtár kiadványai ; 7.)
- SZUROMI Szabolcs Anzelm: Püspöki helynök (szócikk) / Szuromi Szabolcs Anzelm. – In: Magyar katolikus lexikon 11. / főszerk. Diós István. – Budapest : Szent István Társulat, 2006. – pp. 349-350. [lábjegyzetben: MKL 2006. – p. 349-350.]
- TÖRÖK József: Kanonok (szócikk) / Török József. – In: *Magyar művelődéstörténeti lexikon 5.* / főszerk. Kőszeghy Péter. - Budapest : Balassi Kiadó, 2006. – p. 81. [lábjegyzetben: MAMŰL 2006. – p. 81.]
- VARGA Ottó: A régi egyházi könyvtárak / Varga Ottó. - In: *Magyar könyvszemle.* - 61. évf. 1. füz. (1937), pp. 12-18.
- VERESS Endre: A római Collegium Germanicum et Hungaricum Magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai 1. : anyakönyv : 1559-1917 / Veress Endre = Matricula et acta Hungarorum in Universitatibus Italiae studentium : Roma : Collegium Germanicum et Hungaricum 1. : matricula : 1559-1817. – Budapest : Stephaneum nyomda Rt. nyomása, 1917. – 331 p. - (Magyar Történelmi Források = Fontes rerum Hungaricarum ; 2.)
- VOIT Pál: Heves megye műemlékei 2. / Voit Pál. - Budapest : Akad. K., 1972. - 779 p. : ill. - (Magyarország műemlékei topográfiája ; 8.)